

PERSPEKTIVY

PŘÍLOHA KATOLICKÉHO TÝDENÍKU ČERVENEC 1999

Jak to, že jsou Srbové tak bezcitní? Proč jejich svědomí mlčí? – Tyto otázky si klade chorvatská spisovatelka Slavenska Drakuličová a v článku „Wie wir den Haß lernen“ (Frankfurter Allgemeine Zeitung, 18. 5. 1999) se pokouší najít odpověď. Přinášíme jeho výtah. Text se týká nejen Srbů, ale lidí vůbec v určitých situacích. Možná nás přiměje k tomu, abychom se zkoumavě podívali na sebe samotné.

Albánská uprchlice ve středisku Zbýšov u Brna

Snímek Radek Gális

Jak jsme se naučili NENÁVIDĚT

Nedávno jsem sledovala zprávy BBC. Mladá vzdělaná Srбка vyprávěla, jak se u ní v životě objevila bomba. Srbská občana mají strach, žije se stále obtížněji. Často jim vypínají proud, internet celé dny nefunguje, cigarety nejsou k dostání, ale lidé se snaží žít normálně, chodí do práce, do kavárny. Bombardování popudilo srbskou veřejnost proti NATO, nikoli proti Miloševićovi.

Jako mnozí Srbové, nechápe ani tato žena, proč je jejich země ve válce. Myslí si: „Co my s tím máme společného?“ Zná ten mechanismus vytěsňování, zažila jsem ho už dřív. Srbové prosí ignorovat to, co se dělo v Chorvatsku a v Bosně. Vše se odehrávalo někde jinde, prováděl to někdo jiný, armáda, policie, milice, normální občané nikoli. Tento sebeklam byl tehdy snadný, válčilo se mimo Srbsko. Nyní se tak děje na domácí půdě a všichni jsou překvapeni.

NEVIDITELNÍ ALBÁNCI

Ríká-li mladá žena na obrazovce „srbských občanů“, ukáže se, že tím míní pouze Srby. Někomu jinému, tj. kosovské Albánci, neznámému. Jejich těžkostí do jejího výřtu nepatří. Jsou to sice také srbské občany, ale v tuto chvíli mají jiné problémy a mladá žena o nich nemluví. Vnímavost normálních Srbů je taková, že Albánci do kategorie „srbských občanů“ nepatří, proto ani v řeči není pro ně místo.

Kde se vzala tato „neviditelnost“? Srbové a lidé vůbec se nedovedou identifikovat s utrpením druhých, pokud je nevinnají jako sobě rovné. Ten nápadný nedostatek soucitu je tu proto, že Albánci nikdy nebyli v jugoslávské společnosti vidět. Jejich jinakost bylo třeba nejprve vykonstruovat, tak jako v Německu u Židů a v Chorvatsku u Srbů. Byli od nás odděleni, kdesi na pokraji, s tím svým kmenovým zřetěním, krevní mstou a zvláštní řečí, z níž nikdo nerozuměl slova. Tito vydědění se nevyskytovali v literatuře, ve filmu ani v populárních pořadech. Kolik známých Jugoslávce byli Albánci? Pro jejich naprostou nepřítomnost se ozvalo jen málo protestů, když museli poslední desítky let žít v praktickém apartheidu. Starší lidé je znali jen jako ty, co přicházeli v zimě v kožích do měst stípat dříví. Pro mou generaci to byli prodáváci zmrzlínů, kteří mluvili se sněhým přízvukem a my jako děti jsme se jim posmívali.

Nikdy jsem neměla albánské přátele a neznám nikoho, kdo by si vzal Albánce či Albánku. Patřili do jiné kategorie. V Jugoslávii existovalo mnoho smíšených manželství, ale velmi málo mezi Slovany a Albánci. Srbové

a Chorvatí sice spolu válčili, ale vzájemně se nikdy nepřehliželi tak, jako jedni či druzí Albánci. Chovali vůči sobě nacionalistické předsudky, ne však rasismus. Naproti tomu jejich vztah k Albáncům se podobá vztahu k Židům či Cikánům, jak je známe odjinud. Dnes si každý Srb myslí, že se Albánci množí jako králíci a že to je jejich hlavní zbraň ve skrytém boji proti Srbům. To už není nacionalismus, ale rasismus. Chci po Srbech, aby najednou uznali Albánci za sobě rovné a odsoudili etnické čistky, to by bylo příliš.

Jsou ale přece ještě jiní Srbové, tj. opozice. Jenže člověk od nich slyší pouze nářek nad barbarickými útoky NATO, které likvidují srbskou demokracii. Je tu prý jakési „lepší Srbsko“ slušných lidí, kteří se vyhýbají vojenské službě a žijí ve vnitřní emigraci. Nemohou se hlasitě ozvat, protože by riskovali životy své i svých dětí. Svět přece musí pochopit, jak nebezpečné je být viděn mezi nálety a Miloševići.

Pokud skutečně existuje nějaké jiné Srbsko, které ukáže svou tvář až po Miloševićově pádu, bude to už jiný příběh. Lze jistě chápat strach těchto lidí, mají k němu důvod. Nelze se však vyhnout otázce: Co je zač toto jiné Srbsko? Jak to, že za víc než deset let nebylo schopno nabídnout demokratickou alternativu k Miloševićovi, kontaktovat kosovské Albánci a jednat o společné budoucnosti obou etnik? A jsme u toho: neviditelnost Albánců. Pokud jsou vůbec zmiňováni, pak jen jako abstraktní masa, jako složitý problém, nikoli jako občané, kteří mají svá práva. Touto slepotou je postižena i srbská opozice.

V ZAJETÍ SEBELÍSTOSTI

Postoj ke Kosovu sdílí opozice s Miloševićem. Je to jakýsi její lakmusový papírek. V té zkoušce selhala a nyní upadá do sebelítování. Válka ji znemožnila přístup k internetu a ohrožuje její křehkou občanskou společnost. Pro Albánci znamená válka něco

zcela jiného, ale ti nejsou vnímáni, tedy ani zmiňováni.

Ilustrací této optiky je otevřený dopis mladého srbského spisovatele Vladimira Arsenijeviče, jímž odpovídal zářehbickému příteli, který vyčítal Srbům nedostatek soucitu s kosovskými Albánci. Napsal: „Pokud jde o tento nedostatek, mohu říci z vlastní zkušenosti (přitom nepřeji nikomu nic zlého, ani Albáncům), že je velmi obtížné zabývat se problémy jiných, má-li člověk v téže době problémy větší. V této společnosti nemá žádné téma přednost. Každý je zaměstnán starostmi o vlastní přežití natolik, že na soucit s jinými prostě nemá. Ten soucit je výsada dobře živených, čistých, civilizovaných, zatímco my tady jsme všichni Albánci. Všichni: Srbové, Černohorci, Maďaři, Slováci... Chudí, podvyživení, ponížení, utlačení. Opravdu myslím všechny, i ty horlivé stoupence Miloševićovy, za ta léta strašlivého pekla.“

Toto náhlé objevení se Albánců je čímsi téměř obsecenním. Vychází z přání zjednat Srbům skrze identifikaci postavení obětí. Staví-li Arsenijevič Srby na roveň Albáncům, neznámá to, že by bylo Albánci lépe vidět. Zůstávají nadále abstrakcí, prázdňným pojmem použitým k tomu, aby byla lépe vidět utrpení Srbů.

VNITŘNÍ ZPUSTOŠENÍ VÁLKY

Představuji si mladého spisovatele v jeho bělehradském bytě, jak sedí u počítače, rozestlá e-maily a pročítá na internetu, možná v New York Times, nejnovější zprávy o válce (pokud zrovna nevypnul proud), dá si pivo... Mezitím Albánci, s nimiž se tak ztotožnil, přelapují v blátě na makedonské hranici a čeká, zda ho pustí, zatímco jeho dům je vypálený, počítač (pokud ho vůbec měl) zabavila srbská milice a zbytek rodiny je bůhvídkde.

Vidí-li mladý autor sebe jako Albánce, proč neutěče před bombami do Albánie? Jsou Srbové vskutku Albánci? Jak cynický, nebo naivní, anebo prostě hloupý musí člověk být, aby řekl něco takového. Je to stejná nestoudnost, jako kdyby Němci prohlásili po válce: „Všichni jsme byli Židy.“ Vždyť také trpěli nálety a žili na příděl. Němci to ale neřeknou, jsou slušní, anebo přinejmenším opatrní.

Co píše Arsenijevič o chybění soucitu, je rovněž strašné. Soucit prý je výsadou sytých lidí, tedy nic pro Srby, ti jsou přece obětmi. Opět obrovský sebeklam. Soucit si uchovávali i vězňové v koncentracích. On chtěl říci toto: Jsou-li Srbové obětmi, jakápak odpovědnost za tuto válku? Podle jeho názoru oběti už neodpovídají za své jednání, byly zbabělé nejen svých elenienářských práv, ale i vlastního lidsví.

Válka neznámá jen bomby či nedostatky chleba a elektřiny, ona zasahuje hlouběji. Čím usilovněji si počínáme tak, jako kdyby se nás netýkala, tím víc do nás proniká. Válka je ničícím duši. Rozězírá nás a v nás se dostává do popředí to, o čem jsme vůbec nevěděli. Riká-li náš mladý spisovatel, že soucit je výsadou civilizovaných, ospravedlňuje tím nelidskost svého národa, což je strašné.

Válka umožňuje i takovou řeč. Pravě toto způsobila mladému spisovateli, aniž on chápe. Popření, zaslepenost, nevědomý rasismus, ukrutnosti vůči druhým, nedostatek soucitu, to všechno způsobila tato válka Srbům. Je to zhoubnější než bomby NATO. Žít tak dlouho s Miloševićovým režimem a s válkou, za to je třeba platit. Právě toto změnilo Srby v posledním desetiletí a svět si to teprve nyní zvolna uvědomuje a je tím zmaten, šokován. Je to k neuvěření, ale naši známí, naši milenci, kumpáni, s nimiž jsme popíjeli, filozofovali, naši kdysi milí přátelé jsou jinými lidmi než ti, které jsme tak dobře znávali. A ještě méně lze chápat, že si tuto proměnu nechali líbit.

NESKUTEČNÝ POTENCIÁL NENÁVISTI

V roce 1992 uveřejnil časopis Time velmi zajímavé interview s tehdejšími velitelmi jednotek OSN v Sarajevu. Redaktor mu položil otázku: „V minulosti jste sloužil na deseti místech nepokojů ve světě, včetně Gazy, Nikaragui a Kypru. Jak byste srovnal ty minulé zkušenosti s nynější?“

Generál Lewis McKenzie odpověděl: „Musel bych sebrat všechnu tu nenávist z předchozích postů a znásobit deseti. Nikdy jsem nic podobného nezažil. I kdyby bylo pravdou pouhých deset procent všech vzájemných obvinění, v myslích lidí už viny »druhé strany« vyrůstly do závratných rozměrů. I kdyby vedení obou stran konečně řeklo: Dobrá, sedněme si a vyřešíme to jedním, nejsem si jist, jestli by to jejich národy akceptovaly, protože je v nich akumulována hrozná spousta nenávisti vůči druhé straně. Jde o hlubokou nenávist, nenávist do morku kostí. I kdyby byl mir nastolen přitvácím velké vojenské síly zvenčí, muselo by tu vojsko zůstat a hlídat velice dlouho. Protože co by nastalo, až by odešlo? Všechno by začalo znovu, protože zde existuje neskutečný potenciál nenávisti.“

Výňatek z interview „Hatred Ten Times Over“ z časopisu Time ze dne 17. 8. 1992 uvešla Kateřina Lachmanová v knize Vězení s klíčem uvnitř (Karmelitánské nakladatelství 1996)

KŘESŤAN A SVĚT

Církev jako živý organismus

Ohlédnutí za vcelhradským kongresem nových hnutí

Nerad příliš plývám laciným optimismem. Pokud jde o budoucnost církve, ale poté, co jsem se počátkem tohoto měsíce ve Starém Městě u Uherského Hradiště zúčastnil kongresu nových církevních hnutí a komunit, nemohu jinak než nabídnout své svědectví člověka, kterého nadchla krása a pestrost nejrozumnějších spiritualit, které společně vytvářejí charismatický rozměr současné církve.

O církevních hnutích se toho v poslední době napsalo. Napsalo již poměrně dost, zvláště poté, co Jan Pavel II. minulého roku o letnicích zahájil novou etapu života těchto hnutí, která se ma-

jí stát účinným nástrojem vnitřní obnovy církve i motorem evangelizace. V současnosti se stále zřetelněji ukazuje, že většina hnutí již překonala první fázi upevňování vlastní identity a vymezování se vůči ostatním. Hnutí tak začínají intenzivně spolupracovat jak mezi sebou navzájem, tak i se strukturami místních církví. Je radost sledovat, s jakým zájmem dnes tento proces reflektují biskupové i špičkoví teologové.

Není pochyb o tom, že překvapivá a nepředvídatelná rozvoj hnutí v církvi je plodem působení Ducha sv., jeho jedinečným darem pro dnešní dobu. Mám za to, že fenomén těchto hnutí je asi docela tvrdým oříškem pro všechny ty sociology náboženství, různé reformátory i „církevní disidenty“, kteří odmítají vnímat církev primárně jako mystikum. Neuchopitelnost nějaké jednoznačně definovatelné podstaty církve jde totiž ruku v ruce s neredukovatelností plurality spiritualit a duchovních proudů, které společně vytvářejí jediný, mystický a harmonický organismus. (Dokonce mě napadá, že by v této souvislosti nemuselo být úplně od věci hovořit o „negativní eklesiologii“.)

Je jasné, že takováto „objektivní“ harmonie nemusí být vždy také „subjektivně“ zakoušena (abych si vypůjčil myšlenku von Balthasara), ale jde právě o to, umět v pokoji a s láskou odhlédnout od vlastní duchovní příslušnosti a vděčně ocenit odlišnost charismat, kterými Bůh podělil ostatní členy jediné církve. To jistě není snadné pro ty, kteří se k nějakému hnutí sami hlásí, ale ovšem ani pro ty, které bych si dovolil nazvat „katolíky bez přívlastků“. Plodem této snahy však může být silný prožitek církve jako communio, jejíž vzorem je jednota božských osob v Trojici.

V této neobyčejné různosti spiritualit lze nicméně vystopovat určité společné rysy, které vy-

jadřují pozitivní charakteristiku tohoto „mariánského profilu“ církve. Především jde o silný mystický zážitek Boží přítomnosti, který stojí na počátku života každého hnutí a který ústí ve spontánní touhu člena všech hnutí žít podle evangelia v bezvýhradné radikálnosti. To zcela koresponduje s koncilním programem všeobecného povolání křesťanů ke svatosti. Ať již má cesta ke svatosti v jednotlivých hnutích formu spíše kontemplativního či spíše aktivního života, pojetím mezi oběma je láska, která má vždy své kořeny v modlitbě, i když se může projevovat těmi nekonkrétnějšími aktivitami na poli solidarity. Společný všem hnutím je také důraz na misio, která je v obrovské rozmanitosti svých forem (od apoštolátu modlitby až ke vstřícnému dialogu se sekularizovaným světem) vždy přesvědčivá a přitažlivá právě díky zakotvení v osobní zkušenosti s vírou.

Prubířským kamenem autentičnosti církevních hnutí pak zůstává jejich věrnost vůči biskupům a papeži. Ze strany hnutí jde o uznání skutečnosti, že nejen charismatické, ale i institucionální rozměr církve je podstatně oživován Duchem sv., který je v tomto smyslu „duší“ jediné církve.

Již jsem naznačil, že hnutí se ukazují jako obnovný prvek v církvi. Je velkou lhostejností, nazveme-li tuto církevní obnovu reformou – nejde samozřejmě o pojmy, nýbrž o věc. V každém případě jsou hnutí zárukou, že jejich pojetí obnovy života církve nepovede k absolutizaci vlastních partikulárních nápadů ani ke konfrontačnímu stupňování polarizace (jakkoli je její určitá míra legitimní a asi i užitečná). Mám naději, že církev oživená hnutími se naopak stane místem trpělivého, plodného a v lásce vedeného dialogu.

Tomáš Tatranský

GLOSÁŘ

Vláda předložila parlamentu zprávu o své činnosti, aniž by ve svém ročním fungování sledovala významnější nedostatky. Většina poslanců její zprávu nepřijala a navíc prohlásila, že tato vláda zemi neprospívá. Nic z toho neplatí, vláda bude vládnout dál, protože není nikoho, kdo by ji vystřídal.

Někdo nazve takovou situaci politickou stagnací, jiný krizí, zřejmě podle vlastního temperamentu. V každém případě je to situace nedobrá. Má-li řadový občan pocit, že ji nemůže změnit, má zčásti pravdu, ale jen zčásti: opravdu nemůže ovlivnit chování své politické reprezentace a jen ve velmi omezeném rozsahu může působit na její složení. Co však ovlivnit může, je mikroklima jeho vlastního prostředí.

Stagnace vrcholné politické scény je jistě nakažlivá. Neznámá však nutně stagnaci dění v okruhu přátel, v obci, v takové profesi, kde se počítá s tvořivou angažovaností, a také – nezapomínejme – ve famostí (ve sboru), v církvi. Nic nám nebrání, budeme-li chtít ve svém nejbližším prostředí vymýtit ty nešvary, které podvazují fungování našich politických elit, leda my sami. I nadále se můžeme vzdělávat, mít užitečné nápady a ve volném čase (a zdarma) je uskutečňovat, tedy konat to, čemu Masaryk říkával „dobrá práce“ – jinými slovy: obnovovat občanskou společnost.

■ ■ ■

Vládní návrh tiskového zákona vyvolává obavy – nikoli neodůvodněné – z omezování svobody médií, zejména když přihlídneme k robustním a paušalizujícím výrokům znevůlelného předsedy vlády na adresu novinářů. Přitom má naše žurnalistika k dokonalosti daleko. Nedospěla k jasnému rozlišení bulvárního a nebulvárního způsobu podání (dodnes u nás neexistuje to, čemu se jinde říká „seriózní list“); směšuje novinářskou atmosféru s politickou; místo aby pomáhala veřejnosti tím, že bude vyjadřovat společenské problémy inteligentnějším způsobem, než jak to činí politické, přejala jejich konfrontační, obviňující styl – a jít. Lze si to ověřit například z titulků novinových článků.

To vše jistě neplatí do puntíku sto procentně, ale nějak to platí. V tomto čísle máme možnost pohlednout na svět českých médií očima zasvěcených zahraničních pozorovatelů.

Jenže ty vzpomínkové nešvary žádný tiskový zákon neodstraní, podobně jako žádný zákon nezařídí, abychom měli například kompetentnější učitele, slušnější úředníky nebo znamenitější básníky. Úroveň žurnalistiky i úroveň politiky jsou spojitě nádoby a o výši hladiny zde i tam rozhoduje konečně kulturní úroveň národa. Než zákon, to spíš – opět – ta masarykovská „dobrá práce“...

■ ■ ■

Politická stagnace znamená mimo jiné i to, že česká politika momentálně nemá (kromě samotné technologické moci) své „velké téma“; anebo že o něm zatím neví. Jedno se nám ale bude připomínat stále častěji. Je jím naše stávání se součástí (západní) Evropy. Chee se nám do ní? Nechee? Nezapírejme si, že je to u nás i pro mnohé křesťany otázka ožehavá. Proto bychom měli umět rozlišovat.

Jedna věc je Evropa jako entita *civilizační*; je to způsob organizace a fungování institucí a institutů, včetně právního řádu. Nepatřit do této Evropy znamená patřit někde jinde. Je to rozhodování v jistém smyslu sebezáchovné. Např. Slovinsko chce do této Evropy, protože nechce zůstat na chaotickém Balkáně; Litva tam chce také, protože chce dál od neméně chaotického a navíc rozpínavého Ruska.

Jiná věc je Evropa jako entita *duchovní*. Je to Evropa sekularizovaná, konzumní (hedonistická), vůči níž lze mít duševně výhrady. Ale nepropadajme iluzím: tato Evropa se neopravňuje svým křesťanským základem o nic víc než společnost česká.

Není tedy žádná ideální Evropa. Je jedna její část, kde platí zákony a smlouvy, a druhá část, kde platí svědole a klendrián. Kam chceme patřit my? P

Legislativa – výchova k mravním ideálům

Uběhlo už téměř deset let, kdy se naše společnost vydala po sametové revoluci značně odlišným směrem, než jakým se ubírala předtím. Záhy se ukázalo, že z dob budování reálného socialismu, zprvu nadšeného, později už spíše *setrvačného*, jsme zdědili ruiny společnosti, na nichž se toho nedá mnoho postavit. Dokud se všechno od základu neobnoví.

Jedním z prubířských kamenů se stala práce parlamentu (a senátu); mnohokrát jsme se už za tu poměrně krátkou dobu mohli přesvědčit, jak nám nedokonalé zákonodárství na každém kroku komplikuje život a nahrává těm, kdo toho dokážou zneužít. Příslovně „tunelování“ je přitom jen jedním z mnoha příkladů.

Většinou chvíli trvá, než si někdo uvědomí, že by se v určité oblasti mělo něco podniknout. Než se návrh příslušného zákona připraví, uplyne další spousta času. Než se zákon začne projednávat, stane se z těch „spoust“ času celé „moře“. A ouha! To ještě zdaleka není jisté, zda zákon vůbec projde (a kdy!), nebo z něj nezůstane kompromisní torzo, které neuspokojí nikoho...

Vůbec nechci posuzovat práci poslanců a nerad bych jen lamentoval (což je dnes tak trochu v módě, protože to nic nestojí a příjem-

ně se to čte. Jenže také to může ublížit nevinnému...). Je totiž otázka, zda za současného stavu můžeme mít lepší parlament, než ten stávající.

Rád bych totiž upozornil na jeden citlivý aspekt legislativní práce, který zůstává nepovšimnut. Avšak nikoliv proto, abych si také „přisádlil“, ale abych spíše nabídl podnět k zamyšlení (snad přímo samotným poslancům) nad hlubším smyslem jejich poslání.

Z mého pozorování zpovzdálí vyplývá, že i křesťanský či prokřesťanský orientovaný poslanec mnohdy uniká, čeho by si měl být ve skutečnosti vědom, kdo v parlamentu zasedá. Vědomí: že totiž tvoří zákony neznamená jen narychlo a pro tuto chvíli formulovat zásady reálně možného fungování společnosti, nýbrž že se jedná i o velkou odpovědnost, jakým směrem se společnost v budoucnu bude ubírat. Jinými slovy: jde o mnoho, jde i – a to zdaleka nejenom – o morálku.

V naší zemi totiž nejsou pouze zralí občané, kteří mají jasné mravní ideály pro jednotlivé oblasti společenského života (jichž zase není asi tolik a rozhodně je nelze zcela ztotožňovat s těmi, kdo se hlásí ke křesťanství!), a lumpové, kteří si z ničeho (ani ze zákonů)

nic nedělají; avšak i značná část relativně slušných obyvatel, kteří zas tak úplně jasno ve věcech etiky nemají, ale celá tato oblast života je zas až tak nezajímavá. A tak se tyto lidé často neuvědoměle a spontánně nechávají i po morální stránce utvářet stávajícími zákony své země. Logika je to možná někdy až dětská, ale docela funguje: „vše je dovoleno, je tedy dobré“, „je zakázáno, asi není v pořádku“.

Kdo toto dokáže domyslet do konce, pochopí, jak obrovské důsledky má špatné, ale i dobře formulovaný zákon. Může vychovávat, ale i deformovat. Poslužíme si příkladem jedné dějinné zkušenosti: ve starozákonní 3. knize Mojžíšově (25,8-55) nacházíme zákon o milostivém létě (jubilejním roce), který, jak dokazují biblisté, nebyl ve skutečnosti nikdy tak docela dodržován; přesto se jej Izrael v průběhu staletí nezdělal, protože v něm viděl ideál, k němuž se má snažit neustále přibližovat. Jeden autor to komentuje takto: „(...) zdá se, že zákon neslouží jen k tomu, aby vyhověl lidským potřebám a usměrnil způsob života ve společnosti, ale také aby naznačil ideály, které nepřestávají být platné i tam, kde je v době realizace konstatován všeobecný úpadek (...) má naznačit nejen to, co je rea-

lizovatelné, ale i to, co je ještě třeba naplnit, nakořk jde o ideál (...)“ (A. Pinta).

Domnívám se, že jde o moudrá slova a stála by jistě za zamyslení. Nechci vyžadovat od poslanců, aby navrhovali a selvalovali uopické zákony, které nikdo nebude dodržovat. Tím by se jen snížila jejich vážnost a smysluplnost. Je však nezbytné nutně klást si kromě otázky po tom, co je za současné situace možné, i otázku jinou: k čemu je třeba v konkrétní věci společnost vést a vychovávat. Věřím, že je možné (a přitom navýsost potřebné) formulovat zákony tak, aby nejen ukládaly společnosti to, čemu může dosáhnout, ale aby i ukazovaly směr, kam by měla jednou dorůst. Zejména u zákonů, které souvisejí s lékařskou etikou (např. eutanazie, potraty apod.) a všeobecnou mravností (prostituce, pornografie atd.), je to více než žádoucí.

Třeba pak nebudeme muset jen pokukovat po svých sousedech, abychom zjistili, jak „tu věc řeší u nich doma“, ale sami budeme schopni něco nabídnout ostatním. Zdá se to příliš utopické? Možná, ale snad (v duchu toho, co bylo řečeno) naše naděje pomůže vychovávat schopné poslance.

Vojtěch od sv. Hedviky OCD

ČESKÝ NÁRODNÍ ZÁJEM

Tak se zase jednou začalo u nás diskutovat o tom, co je to český národní zájem. Před několika lety jsem – nevím už, na jaký aktuální popud – napsala na toto téma krátkou do tehdejších Zdravotnických novin. Zdá se mi, že je aktuální i dnes a že bych k našemu národnímu zájmu asi nemohla říci nic jiného. Dovolet mi ji proto s malou úpravou uveřejnit znovu:

Netroufala bych si zobecnovat a budu tedy mluvit za sebe. – Své česťství si nemusím dokazovat ani se v něm nemusím utvrzovat. Je mi samozřejmě jasné, že bych k našemu národnímu zájmu asi nemohla říci nic jiného. Dovolet mi ji proto s malou úpravou uveřejnit znovu:

úctu. To mi ovšem nebrání mít zálibu i v jiných řečech a komunikovat s přáteli „odjinud“. Čechy jsou má vlast, vím, že jsem vělelna do proudu generací, které v tomto prostoru žily a ještě žít budou, že mám podíl na dobrém i zlém dědictví, převzatém po nedohledné řadě předků. Ale necítím potřebu bičovat se za viny předků. Byly to jejich viny a já mám, myslím, dost svých vlastních. V době mého dětství a mládí jsme se negativně vymezovali proti Němcům. Byla to doba, kdy byl nacionalismus nutný k přežití a kdy bylo všechno zlo světa vtěleno do aktuálního nepřitele. Další dějinná zkušenost nás poučila, že nelze dělit národy na „dobré“ a „zlé“, že jde o vlastnosti obecně lidské a že je odpovědností správy věcí veřejných vytvořit takové podmínky, aby zlu byly vykázaný minimální meze.

Je tedy mým zájmem žít v pokoji se svými spoluobčany i sousedy v dobře spravovaném státě, ve svobodě a důstojnosti, se zaručenými právy, s možností uplatnit svůj názor a svou iniciativu, starat se odpovědně o své věci a volit si svobodně svůj životní styl. Mým zájmem je hospodářská soutěž a ekonomická prosperita. Na druhé straně vím, že podmínkou slušného života je i dosažení určité společenské shody na dodržování etických principů a péče společnosti o ty, kteří se sami o sebe postarat nemohou. Mám zájem na tom, žít v evropské tradici lidských, občanských a hospodářských práv se současným respektováním (nejen) křesťanské tradice lidské solidarity a vzájemné odpovědnosti.

Lze toto zobecnit? Mohl by toto být český zájem? A byl by to jen český zájem?

Dagmar Pohunková

Zastupy zbídačelých vyhnanců u kosovských hranic vystřídaly kolony traktorů a nákladních aut se srbskými uprchlíky, přehraženými upačným směrem. Není se jim co divit – mají strach. Jde o zemi, kde po staletí lidé brali spravedlnost do vlastních rukou, po zločinu následoval nikoli trest, ale instace, zavazující jako věc cti celé rody, a nejen ty muslimské. Zkušenost jednotek KFOR potvrzuje, že roztácející se spirála násilí může zastavit jen nezávislá vnější síla. To tvrdil už za druhé balkánské války francouzský misionář, lazarista M. Cazot.

Pojmy *etnická čistka*, který zdomácněl ve slovníku konce našeho století, a *konečné řešení*, který zavedli moderní diktátoři, jsou sice nové, ale označují skutečnost starou snad jako lidstvo samo, od babylonského zajetí, přes hunské a mongolské vpády, stěhování národů, přes vyhnání Maurů a Židů ze Španělska až do našich dob. Dobyvatelé vyháněli původní obyvatelstvo, vraždili a otrokovali, většinou se snažili zbavit se menšin těch, kteří byli „jiní“ a z nichž měli strach. Přemyslovští vládci vypovídali bříšníci za východní hranice země, do vyhnanství chodili heretici a jinoverci, Habsburkové občas vypovídali na periferii svých držav Židy a Cikány. Důvodem vyhnanství ale většinou nebyla samotná etnická příslušnost. Spíše šlo o trest za spáchané činy, o státní nespolehlivost, odlišnost názorů a životního stylu, nebo o „jiné“ náboženství. Někdy však bylo těžké odlišit národnost a náboženství.

Skutečné národnostní rozpory začaly až s romantismem, kdy se objevila myšlenka etnický čistého „národního“ státu. Zdrojem idealizace národa se stala německá romantická filozofie: její vztahení na slovanské národy se stalo politickou výbušninou, vyhovující nadto ruským mocenským ambicím. Už Věslovanský sjezd v Praze v r. 1848 žádal vyhnání Turků z Evropy, Italů z východního břehu Jadrana, Finů z Karelské šíše a Němců z území východně od linie Terst – Štětín.

Dějiny nám poskytly dost důkazů, jak těžké, ba nemožné je vybudovat v Evropě s její historickou zkušeností a etnickou pestrostí etnický čistý stát. V posledních letech jsme měli více důvodů zabývat se národnostními poměry v Rakousku-Uhersku i složitým vztahem mezi Čechy a Němci, který se snad každého z nás dotýká i citově, na základě vlastní nebo rodinné zkušenosti. – Podobně multietnickým státem jako Rakousko-Uhersko bylo až do dvacátých let našeho století osmanské Turecko a dnešní balkánská krize je pozdním důsledkem jeho rozpadu. To je totiž pozadí, na němž porozumíme oné nenávisti a krutosti, které jsou ve hře v kosovském konfliktu. Jeho šokující obraz podává na základě obsáhlé dokumentace německý církevní historik profesor Rudolf Grulich z Königsleinu v publikaci o etnických čistkách a vyháňání obyvatelstva ve 20. století. (*Rudolf Grulich: „Ethische Säuberung“ und Vertreibung als Mittel der Politik im 20. Jahrhundert, Internationales Institut für Nationalitätenrecht und Regionalismus, Königsleins*) Na to, že dnešní „kosovské“ události je nutno chápat v historickém kontextu, nás upozornil i svou přednáškou na letošních 10. Mariánskolázeňských rozhovorech v Teplé.

Uvědomíme-li si, kam až sahala turecká (tedy muslimská) okupace východní a jihovýchodní Evropy, pochopíme, jak velkým dobrovolným i nedobrovolným přesunům obyvatelstva docházelo, když se okupované území začalo po porážce Turků u Vídně r. 1683 postupně zmenšovat. Odcházelí Turci, uselí od r. 1526 v uherských městech, k nim se připojovali Slované a Albánci obrácení na islám.

Vlastní předehrou k novodobým etnickým čistkám a ke střetům muslimské a křesťanské civilizace v jihovýchodní Evropě se stalo *ruské dobývání Kavkazu*. V roce 1864 obsadila ruská vojska východní pobřeží Černého moře, strategicky důležité pro boj s Turky, a západní Kavkaz a podmanila si tamní bojovné kmeny, obrácené na islám, které byly spojenci osmanské říše. Ti, kteří se porobit nedali, volili exil (Rusy podporovaný), a tak došlo k exodu Čerkesů, Čečenců, Ossetců aj. Postihl asi milion lidí, z nichž dorazila k černomořským přístavům sotva polovina. Zbytek pomřel hladem, nemocí, nebo ztroskotat na moři. Ti, kteří se dostali do Turecka, byli usídleni po celé osmanské říši: v Bulharsku, Srbsku, v Kosovu, ale i v dnešním Jordánsku, Sýrii, Saudské Arábii a v Jemenu. Byli to muslimové, mohli se snadno integrovat (pravověrní věřící byli plnoprávními občany bez ohledu na národnost) a někteří dosáhli velmi dobrého postavení. Zato ti usídlení v jihovýchodní Evropě se museli po deseti letech, po osvobození slovan-

Albánské oběti etnických čistek na kosovské hranici

Snímek Jan Šibík

ETNICKÉ ČISTKY a GENOCIDA jako prostředek politiky v Evropě 20. století

*K historickému pozadí
dnešního dění na Balkáně*

ských balkánských států v rusko-turecké válce, znovu stěhovat. Od roku 1878 bylo především ze Srbska, Černé Hory a Velkého Bulharska vyhnáno asi 400 tisíc muslimů. Z habsburské monarchie muslimové stěhování nebyli, jejich práva zde byla uznaná. To se týkalo Bosny a Hercegoviny.

Turci nebyli jen obětmi: v letech 1895, 1896 a 1908 podnikali *nájezdy na křesťanské arménské vesnice*, protože považovali křesťanské Armény za ruské špióny. Vojskové a polo-vojskové kurdské jednotky povraždily asi 200 tisíc Arménů, mužů, žen i dětí, vypálily jim vesnice i s kostely a nutili je k přijetí islámu. Svě domovy tehdy museli opustit asi půl milionu lidí. To byla předehra k pozdějšímu „*konečnému řešení*“ arménské otázky v r. 1915. Všechny hrůzy těchto pogromů byly dokumentovány západním tiskem, ale státníci se spokojili diplomatickou demarš u sultána v Cařihradě, nezasáhli, a dali na jeho sliby, že bude dbát na dodržování pořádku.

Černohorská armáda pak zabývala 8. října 1912 tažení proti Turecku, záhy se k ní přidali Srbové, Řekové a Bulhaři. To byla tzv. *první balkánská válka*. Jejím výsledkem bylo nové uspořádání Balkánů a rozdělení Makedonie, na níž si činily nároky všechny bojující země. To vedlo k vyhnání statisíců lidí. Srbové se rychle probili do Skopje, když na začátku hojů porazili turecké vojsko u Kumanova. Řekové táhli z Thessalie do Soluně a Bulhaři zaútočili na Cařihrad a táhli do Makedonie. Turecko, zaostávající a vnitřně nepevné (mluvilo se o „*nemocném muži na Bosporu*“), bylo během tří týdnů poraženo a až na malý zbytek území vytlačeno z Evropy. Balkánské národy byly osvobozeny ze staletého útlaču a Slované slavili vítězství.

Už po roce ale vypukla tzv. *druhá balkánská válka*, při níž šlo o dělení kořisti, především Makedonie, mezi vítězi. Bulharsko vyhlásilo válku Srbsku. Řekové přepadli bulharské obyvatelstvo v Soluni, neboť považovali Makedonii za své historické dědictví. Rumuní a Turci se postavili proti Bulharům, kteří brzy kapitulovali. Mír byl uzavřen 10. června 1913 v Bukurešti, ale v jeho dlouhé trvání se nevěřilo. Válka, která byla ze vzdálenějších slovanských zemí sledována se sympatiemi jako osvobozenecký boj, vynikala krutostí a byla spojena s etnickými čistkami v dnešním smyslu. Řekové vypálili na 40 bulharských vesnic a domy i obchody Slovanů v makedonských městech. Z Makedonie také zcela vymizeli unité spojenci s Římem. Svůj domov ztra-

tilo 450 tisíc Řeků, stejný počet Turků, 100 tisíc Bulharů a Makedonců.

Nejhůře byli postiženi Albánci, plánovitě decimováni srbskou vládou. Jak dokumentovali západní novináři, v Kosovu, Albánii a Makedonii vraždili s vynalézavou krutostí příslušníci srbské pravidelné armády a paravojskových jednotek. Muži byli popravováni, ženy znásilňovány, děti zabíjeny před očima matek. Zvláštní technikou genocidy bylo vypalování domů a postílení obyvatel, kteří se pokoušeli uniknout z plamene. Mezi Kumano-tem a Skopjím byly pobity asi tři tisíce lidí, dalších pět tisíc nedaleko Prištiny. Silnice lemovaly křivené. Cílem bylo úplné vyhubení Albánců v Kosovu. Tímto záměrem se politici ani vojáci netajili. Jména válečných zločinců byla známa, ale nikdo nezasáhl.

Balkánské války mír nepřinesly a přinést ani nemohly. Naopak, právě Balkán se stal ohniskem, z kterého už po roce vzplanula po sarajevském atentátu *první světová válka*. V jejím důsledku došlo opět k obrovským přesunům obyvatelstva. Domov tehdy ztratilo více než 13 milionů Evropanů a obyvatel Malé Asie, ať již šlo o uprchlíky, nebo o přesídlenec. Rudolf Grulich mezi ně počítá více než dva miliony Řeků, Turků a Bulharů, přes milion Němců z východních území, Alasky a Lotrinska a z nově vzniklých baltských států, asi 7 milionů ruských emigrantů, vyhnanců, přesídlenec a na Šibě deportovaných volyňských Němců. Na základě zásady o sebeurčení národu vznikly ve střední Evropě nástupnické státy po Rakousku-Uhersku, teoreticky „*národní*“, které však byly od začátku zatíženy statisícovými etnickými menšinami. To se týkalo Československa, ale i Maďarska, Rumunska a nově utvořené Jugoslávie.

V Turecku během války vystřídala monarchii (sultána) sekulární nacionalistická vláda „*trí pašů*“ a již během války a na jejím konci začala „*divoká*“ výměna obyvatelstva mezi Tureckem a Řeckem. Jednalo se o důsledek jednak neúspěšné řecké agrese proti Turecku, snu o „*velikém Řecku*“ s řeckým Cařihradem, jednak tureckého nacionalismu, uvolněného sekularizací. Jak prohlásil jeden zbožný der-
vis: „*Národ zaujal ve vyprázdňených lidských srdcích Alláhovo místo.*“ Z Turecka byli tehdy vypovězeni ortodoxní křesťané, chápáni jako národnost bez ohledu na jejich etnickou příslušnost, a vyměněni za muslimské občany Řecka. Podobně došlo k výměně obyvatelstva mezi Bulharskem a Řeckem. Mnozí z řeckých „*repatriantů*“ byli usídleni v řecké Makedonii, kde se tak změnilo složení dříve slovanského

obyvatelstva ve prospěch řeckého etnika. Celkem šlo o přesuny milionů lidí. K největším tragediím přitom docházelo v Malé Asii, jak je to zachyceno i v literatuře (Kazantzakis: *Řecké pašije*).

Tyto etnické čistky byly dodatečně legalizovány mezinárodními smlouvami (Mutanya 1922, Lausanne 1923). Ovšem tragédie řeckých a muslimských vyhnanců nebyla ojedinělá: nacionalistický turecký režim zlikvidoval i většinu křesťanského obyvatelstva v Malé Asii, včetně aramejsky hovořících asyrských křesťanů syrského, nestoriánského a chaldejského ritu. Byli vyvražděni a zčásti deportováni, aniž to tehdy vzbudilo mezinárodní pozornost. Za své přitom vzaly vzácné křesťanské památky, které přestály tisíciletí a celé období vlády osmanských sultánů. Větší pozornosti se naproti tomu dostalo tragickému osudu, který potkal v roce 1915 arménské obyvatelstvo Turecka. 24. dubna byli zatčeni významní Arméni v Cařihradě. Na to byly tři čtvrtiny tureckých Arménů vyhnány do pouští v okolí Eufratu, v rámci „*konečného řešení*“ byli muži zavražděni. Ženy a dívky se dostaly do tureckých harémů, děti byly pobity nebo dány na výchovu do muslimských rodin. Když cisářské Německo, za války spojenec Turecka, ve věci Arménů opatrně intervenovalo, dostalo se mu oficiální odpovědi: „*Arménská otázka již neexistuje.*“

Osud deportovaných Arménů je dokumentován ve zprávách německých učitelů a misionářů, kteří v tu dobu v Turecku působili; stal se podnětem pro slavný Werlův román „*Konečné řešení arménské otázky*“ se v srpnu 1939 dovolával Hitler, když vydal rozkaz, že cílem nastávající války není dosažení určité linie, nýbrž fyzická likvidace protivníka: jednotky SS měly nemilosrdně zabíjet muže, ženy i děti polského původu, protože „*jen tak získáme životní prostor, který potřebujeme.*“ Kdo pak dnes ještě mluví o likvidaci Arménů? – Právě tak měly být fyzicky likvidováni příslušníci ras „*Evropě cizích*“, tedy Židé a Cikáni.

Období mezi dvěma válkami bylo poznamenáno etnickými čistkami bolševickými i nacistickými. Přitom deportace neruského obyvatelstva, ale i ruských „*čluných nepřátel*“ v *Sovětském svazu probíhaly po léta téměř utajené a po Stalinově smrti byly připsávány „*kultu osobnosti*“.* Šlo asi o 4,4 miliony příslušníků etnických skupin a zhruba o 5 milionů „*čluných nepřátel*“.

Málo se ví, že v rámci paktu mezi Hitlerem a Stalinem z 23. srpna 1939 došlo k dohodě o výměně obyvatelstva v rámci nového rozdělení východní Evropy: Německé obyvatelstvo usídlené na území SSSR mělo být přesídleno (zdaleka ne dobrovolně) do Německé Říše a běloruské a ukrajinské obyvatelstvo mělo být vystěhováno z dříve polských území, jež se ocitla v německé zájmové oblasti. Podobná dohoda se týkala Besarabie, severní Bukoviny a pobaltských států. Později po dobytí Litvy, Estonska a Lotyšska německou armádou se němečtí civilisté do Pobaltí vrátili, ale byli před postupující sovětskou armádou znovu evakuováni.

Grulich dokumentuje nucené přesuny evropského obyvatelstva v důsledku totalitních režimů před válkou i v jejím průběhu a zaměřuje se hlavně na poválečné dění, včetně „*divokého*“ odsunu a důsledků Postupimské dohody. Jako církevní historik si všimá poválečné pastorace přesídlenec a snahy o jejich integraci v nových komunitách. Poválečný odsun uvádí výslovně v historickém kontextu, v souvislosti s nacistickými zločiny. To je ovšem téma již mnohostranně probírané, důsudec ne zcela uzavřený a ve středoevropském prostoru zatížen spoustou emocí. Důležité je, že tento odkaz už nezatíží budoucí generace. Dnes Grulichova práce dává podnět k zamýšlení nad ideou „*národního státu*“ a „*národního zájmu*“.

Historie posledních dvou století ukázala, že je nemožné v Evropě (a jinde zřejmě také – nezapomínejme uprostřed evropských starostí na etnické čistky a genocidu na ostatních kontinentech) vytvořit etnický čistý stát. Každý pokus o něj vede k nespravedlnosti a nesmírnému lidskému utrpení. Dosáhnout homogenity obyvatelstva „*etnickou čistkou*“ ve formě genocidy, výměnou obyvatelstva či odsunem je z hlediska mravnosti a dnes i mezinárodního práva nepřijatelné, změny historických hranic by vedly k vzniku nových menšin a k novým konfliktům. Co se tedy dá dělat? Na to odpovídal Rudolf Grulich při diskusi v Teplé: „*Naučit se spolu žít.*“

Dagmar Pohunková

MÁME SVOBODU SLOVA

Česká polistopadová žurnalistika viděná zvenčí

Redakce se obrátily na řadu zahraničních novinářů akreditovaných v Praze s otázkou, co soudí o českých médiích. Respondenti byli výslovně vybídnuti ke kritice. Vesměs jde o cizince (pouze Barbara Sierszula je českého původu, zato Martin Plichta je čistokrevný Francouz), kteří ale hovoří a čtou dobře česky, a proto sledují naše média bez potíží. Jak už to bývá, neodpověděli všichni. Není vyloučeno, že případné opožděné odpovědi v budoucnu uveřejníme.

Česká média využívám pouze profesionálně. Nerad bych se proto vyjadřoval k americkým televizním seriálům, ani k násilí na obrazovce. Na komercializaci médií jsem však zareagoval. Televizní noviny na Nově už nejsou součástí mého denního programu. To jejich zahajování vraždou, krvavou dopravní nehodou nebo intimními paní Dagmar Havlové mě přeorientovalo na Události ČT 1, které podle mého názoru nabízejí *solidní přehled o tom, co se děje tady i ve světě.*

Denně čtu Mladou frontu Dnes, Právo, Lidové noviny a Hospodářské noviny. Pak je člověk o vaší zemi dobře informován. Chce-li však tyto informace zpracovat profesionálně, musí si číst i fakta ověřovat. Třeba i jen pouhý výše HDP je během těchto dne uváděna různě.

Permanentní zdroj informací mám konečně v hodnoučkém, ale jinak spolehlivém Radiožurnálu. Občas tam totiž rušivě působí servilita vůči určitým politikům, především vůči Václavu Klausovi, zřejmě obávanému. Mnohdy se zdá, jako by ti kolegové stále ještě plně nedůvěřovali možnostem, které jim skýtá demokracie.

Rainer Koch,

Mitteldeutscher Rundfunk, Der Standard (Wien)

■■■■

S potěšením denně v Lidovkách sleduji „výňatky“ z Rudého práva z roku 1989, ještě před sametovou revolucí (za nejlepší pokládám portrét Václava Havla). Nad těmito „perlamy“ si uvědomuji, jak velký kus cesty ušla česká společnost a její novináři za posledních deset let.

A přece to není „ono“. Čtu-li pražské deníky, jsem pokaždé zklamán, ne-li rozčarován nedostatkem novinářské profesionality. Český tisk sleduji denně a pořád nechápu, jak mohou šéfredaktoři stránky novin vychováte „zaplácat“ útržkovitými informacemi bez hlavy a paty, tj. bez vysvětlení pozadí a možného vývoje. Nechápu, jak mohou mlsit informace místního významu s těmi, které mají celostátní význam a proč nemohou informovat o událostech, aniž by k tomu redaktor přidal svůj osobní názor na věc.

Foto nutkání komentovat aktuální události místo jejich rozboru a vysvětlení, na základě kterého by si čtenář vytvořil vlastní názor, mě značně zneklidňuje. Francouzští učitelé žurnalistiky i šéfredaktoři neoblomně prosazují zásadu zříci se ve zpravodajských sděleních jakéhokoli druhu komentáře a vykazují z novinářského

slovníku všechny obraty a výrazy, které vyjadřují názor autora článku.

V poslední době jsem byl šokován praktikami některých novinářů, jejich nedostatkem etického přístupu (jejich zkorumpovaností) při vyvolávání různých „skandálů“, anebo podsouváním nekalých činů osobám (podnikům) v zájmu jejich konkurentů či nepřátel. Je to příznačné pro ekonomické rubriky novin a ve mně to vyvolává obavy, zda z vítězí svoboda a nezávislost nad osobními či stranickými zájmy.

Martin Plichta, Le Monde

■■■■

Jednou jsem se ocitl se skupinou českých novinářů na palubě vládního letadla, jímž služebně cestovalo pár ministrů. Podle dobrého zvyku seděli vpředu, kdežto novináři vzadu. Čtěl-li se nějaký novinář na něco zeptat ministra, musel prostřednictvím letušky požádat předem o souhlas. Až na jednu výjimku: jistý reportér si přisedl k ministru a dal se s ním do řeči, a to - viděno z dálky - srdečně, dokonce přátelsky. Stejně jako ministři, choval se i tento muž k ostatním českým kolegům viditelně odměřeně, dokonce chladně. Když jsem to pozoroval, pochopil jsem, proč právě on uvádí skoro každý večer exkluzivní informace z vládních kruhů, zejména pak z takového resortu, jemuž by z povahy věci nemělo na popularitě záležet.

Takovýto nepřehledný tandem novináře a politika, zavánějící na dálku korrupcí a hraním si do ruky, se může vyskytnout kdekoli, pokušení číhá všude.

Dodnes však nechápu dvě věci: jak to, že podobnou mlhavou dohodu toleruje (snad i honoruje?) vlivná televizní stanice, v níž je zmíněný novinář hvězdou? Kdyby šlo o nějaký pokoutní plátek, daly by se nad tím v krajním případě přimhouřit oči. - A zadruhé: jak to, že moji čeští kolegové neviděli v počínání tohoto výtečníka nic špatného a dokonce mu ty jeho „kontakty“ záviděli?

Tomasz Maćkowiak,

Gazeta Wyborcza

■■■■

Úroveň české žurnalistiky je bohužel stále dosti nízká. Být v Česku novinářem, to zatím není žádná čest. Je to práce téměř jako každá jiná a málokterá redakce je schopna nejen přilákat, ale i udržet si dostatečně schopné a odpovědné reportéry a redaktory.

Novinářská etika všeobecně chybí. Jen málokterá redakce dodržuje jakýsi kodex etických zásad, podle nichž se mají její pracovníci chovat. Po půlstoletí totality není divu, ale k obnově smyslu pro etiku nedošlo ani po deseti letech české postkomunistické anabáze. - Novinář má sice právo vyjádřit své politické přesvědčení, to by ale nemělo zpochybnouti profesionalitu jeho práce, ať už ji vykonává v redakci, na náměstí, nebo na Pražském hradě.

Novinářům běžně chybí zkušenost, zvědavost, adekvátní znalost světových jazyků atd. Zprávy často postrádají souvislost. Stylistice bývá nedbalá, někdy těžko srozumitelná. Není tu skutečná investigativní žurnalistika. Chťeji ji nahradit reportáží, ale často jsou povrchní, nedotahují věci do konce, zejména když jejich závěr neměl být ve souladu s politickým přesvědčením redaktora.

Žalostnou kapitolou jsou reportáže z oblasti justice. Novináři nebyvají dosti nestranní, mají tendenci obviňovat bez důkazů či na základě krivých výpovědí zainteresovaných osob, ba dokonce odsuzovat, aniž by vyčkali rozhodnutí soudu.

Jinou ilustrací úrovně je způsob referování o cizincích. Český novinář se málokdy snaží představit si, co znamená být v dnešní české společnosti cizincem. Naštěstí jsou i výjimky, např. týdeník Respekt, v poslední době i Lidové noviny a ČT.

Jolyon Nagele, Radio Free Europe

■■■■

Když jsem v roce 1995 nastoupila v Praze jako korespondentka rozhlasové a televizní společnosti ARD, právě vrcholilo mediální tažení proti německému šéfdiri-

gentovi České filharmonie Gerdu Albrechtovi. Úroveň českých médií jsem tehdy byla téměř zděšená. Od té doby se mnohé změnilo, zpravodajství je mnohem důkladnější a objektivnější. Přesto se stále ještě příliš spekuluje a málo investiguje. Český tisk prodává čtenářům kolující pověsti, které vydává za skutečnost, místo aby předkládal fakta. Také televize by mohla tvrději investigovat a ověřovat, diváci přece potřebují objektivní informace o pozadí událostí i obsáhlé analýzy.

Mým nejdůležitějším zdrojem informací je Český rozhlas, „Radiožurnál“ je dobře vedený informační kanál a jeho poslecho- vost ukazuje, že většina Čechů stojí o dobrou informovanost. Tomu však odporuje vysoká sledovanost zpravodajství TV Nova. To podle mého názoru nemá se seriózní žurnalistikou nic společného. Když se sešly hlavy států na pohřbu krále Husajny a v České republice hynuli lidé pod sněhovými lavinami, zahajovala Nova své Televizní noviny rozvodem prezidentovy nevládní dcery - větší primitivismus už snad ani není možný.

Susanne Bittorfová, ARD

■■■■

V Praze žiji od roku 1989. Domnívám se, že většina českých médií udělala za tu dobu kus práce na své nezávislosti, že se postupně uvolnila od vlivů a tlaků ze strany různých politických a mocenských subjektů. Nejvíce oceňuji tisk a rozhlas (zejména Radiožurnál), které se dokázaly zbavit výrazné servility vůči pravicovým vládám první poloviny 90. let a pozvolna dosáhly úrovně nezávislých médií ve službách čtenáře a posluchače. Je znát jejich vzrůstající profesionalitu: většinou se jim daří odlišit informace (zpravodajství) od komentářů a publicistiky. Dnešní čtenář si už může vybrat z různorodých pohledů a volit, koho chce číst resp. poslouchat a s kým se identifikovat.

Publicistice lze vytknout stále ještě nedostačující úroveň představitivosti a malou snahu hledat východiska, zejména z pohledu, který přesahuje český rámec.

Za neetické a trestuhodné považuji časté praktiky, kdy novináři přecházejí bez výčitek svědomí z jedné strany na druhou, novinář vstupuje jako tiskový mluvčí do služeb státních orgánů či soukromých firem - a po čase se vrací zpět k novinářině, ať už v redakci původní, anebo jiné. Ryze českým rysem jsou zřejmě časté přechody novináře zprava doleva a naopak, a to i několikrát za dobu

jeho aktivní služby. Mám za to, že novinářem se člověk stává z přesvědčení, ne pro peníze. Z téhož důvodu si volí i médium, v němž chce působit.

Barbara Sierszula, Rzeczpospolita

Je to tady stejné jako jinde: mnozí žurnalisté se považují za pupek světa a vyslovují se o tom, co pořádně neznají; neptají se, protože je jim vše jasné. A pokud se přece jen zeptají, stejně vynechají to, co neodpovídá jejich názoru, který si udělali předem, případně politické linii jejich listu, anebo předem ohlášené štvánici, ať už je její obětí Dagmar Havlová nebo dirigent Albrecht.

Kdo chce mít pokud možno objektivní představu o nějaké události, musí si těch novin přečíst víc. Nemůže-li si udělat rešerši sám, musí s použitím údajů den počkat, protože to, o čem čte dneska, vypadá zítra už jinak. Vyslovené riskantní je přejímání neověřených číselných dat. Novináři často provádějí rešerše příliš nakvap (v Německu ostatně též). Informativní a spolehlivé je zpravodajství ČT 1. Postupně i teletext na všech kanálech, zejména o víkendů. Je tu i řada opravdu dobrých lidí, co mají přehled, rozum a říz. Je škoda, že se Pavel Dostál stal ministrem.

Günter Gensicke, ADN

Ze víc než polovina české veřejnosti čerpá informace pouze z TV Nova nebo z Blesku, je smutné, ale nikoli překvapivé, odpovídá to světovým trendům. Statistiky z USA i z Evropy ukazují, že menšina sledující „seriózní tisk“ nebo televizní politické debaty se stále zmenšuje. O to více dů-

vodu pro to, aby si publikace a pořady, které chtějí být standardními zdroji objektivní informace a uvážlivého komentáře, počínaly vskutku seriózně. Je to ironické, čím je takových médií méně, tím větší je jejich potenciální moc. Příklad: jen 10% obyvatel New Yorku čte denně New York Times, který je přitom stále pokládán za nevlivnější deník v USA. Důvod? Stálá nabídka špičkového zpravodajství analýzy v každé oblasti. Zatímco jiné deníky uzavírají své zahraniční kanceláře a dávají více prostoru zábavě, tento zřizuje nové a jeho reportéři odhalují politické nepravosti.

Dost o Americe. ČR je naproti tomu malá země v srdci Evropy, proto si nemůže dovolit izolacionismus a ignorování okolního světa. Jako demokracie teprve se rozvíjející potřebuje silný tisk jako záruku svobody a politické počestnosti. K plnění ustavičné a nezbytné úlohy hlídání psa mají nejbližší *Luhové noviny*, *Týden a Respekt*; pochvalu zaslouží i průkopnické investigace deníku *Právo*.

Přesto však... Jako pozorovatel zvenčí mám zato, že v této zemi postrádá tisk určitou autoritu. Neudává rozpravám tón. To spíše politici využívají tisku jako nástroje svých sporů. A když tisk objeví v politice něco skandálního, psát o tom sice může – ale nic se nestane. Jeden starší český kolega mě nedávno upozornil na osudný „turniket“ (ve smyslu „otáčecí dveře“ – pozn. red.) české žurnalistiky.

Když reportér TV Nova toho nechá, aby se mohl stát tiskovým mluvčím ministerstva, a pak se nechá najmout ČT jako šéf jejich špičkových zpravodajských a diskusních pořadů, zpochybňuje tak svou věrohodnost. A když pak dělá interview s vládním činitelem, aniž ho přitom tvrdě tláči k sporné věci, nemohu si pomoci, ale já ho podezírám, že se jistí pro případ nového přeskočení do oficiálních služeb.

Toto pokládám za klíčovou věc. V zájmu demokracie musí novináři sloužit čtenářům, být jejich hlasem oproti autoritě politiky. Novináři a politici mají být nikoli nepřátelé, ale protilháči, jinak žurnalistika rezignuje na svou roli. Ten turniket smí být pouze jednosměrný. Rozhodne-li se novinář, že bude dělat vládního mluvčího nebo public relations pro soukromou firmu, nemůže se už vracet k žurnalistice.

Seriózní český tisk by si měl stanovit určité zásady. Nesmí poskytnout politickým oponentům stejný čas nebo je nechat zápolit na novinových stránkách. Polemice může sloužit sloupec šéfredaktora. Novináři by měli dělat své vlastní investigace – a také je dotahovat.

Jde-li o tak významné věci jako členství v NATO nebo v EU, měly by noviny i televize inteligentně zkoumat, co vše je v sázce. Žádat interview od odborníků, generálů, politiků všech barev, historiků, filozofů, domácích i zahraničních. Posílat reportéry do hlavního sta-

tu v Bruselu a hned nato do kasáren třeba v Bruggách nebo v Bruntále k ověření, zda rétorika a politické plánování odpovídá skutečnosti. A redaktoři doma mají tyto zprávy kontrolovat a překontrolovávat, aby byla jistota, že jsou přesné.

Ještě jednou k New York Times. Každý text, dodaný kmenovým či nezávislým reportérem, je probírán týmem, který ověřuje fakta, váží každé slovo, aby se předešlo omylům. Zjistí-li se nejasno, volá šéfredaktor reportérovi třeba ve tři ráno. V novinách není místa pro pouhé pověsti nebo pro neopodstatněné závěry. Není divu: když dojde na citování nebo na interview, musí být novinář prostě věrohodný. A to je důvod, proč musí být jeho zachovalost nesporná.

Peníze jsou jistě důležité. Posílat reportéry do terénu a zaměstnávat armádu těch, co ověřují fakta (fact-checkers), to něco stojí. To usilí je však znát. A to je k nezaplacení. Český tisk by také měl věnovat mnohem větší pozornost sousedům, než jak dosud činí. Kdo nahlédne do polského tisku a všimne si jeho rozložení důrazů, ví, co mám na mysli.

Za posledních pár let urazil český tisk značný kus cesty. Už má i reportéry světové úrovně. Průkopnická a odvážná práce takové Petry Procházkové nebo Jaromíra Štětiny si zaslouží potlesk. Doufáme, že se to stane brzy pravidlem, nejen chvályhodnou výjimkou.

Jeremy Bransten,
Radio Free Europe/Radio Liberty

Ilustraci snímky Jaroslav Holík

DESET LET SVOBODY

O vztazích, nebo vlastně spíš o přátelství

Každý, kdo nežije na pouhém povrchu slupky života, prožil alespoň jednou to, co nelze nazvat jinak než „krach vztahu“. Nemíním teď manželství nebo jiné doživotní partnerství, ale – přátelství (které může mít mnoho různých zabarvení). Nevím, budu-li v souzvuku se zkušenostmi jiných, ale mám v této věci jednu výmluvnou statistiku: vždycky se zhroutí spíš ten vztah, kdy jeden z obou je psychicky a duchovně „zdravější“ oproti druhému, než vztah, který je v tomto ohledu víceméně v rovnováze. (Nemluví o patologické závislosti, ale o vztahu založeném na vzájemném re-spektování svobody druhého.)

Přátelství se uskutečňuje na bázi odkrytých identit dvou svobodných lidí, aniž se této odkrytosti zneužívá k vzájemnému zraňování. Ta odkrytost může být částečná nebo úplná, ale ať už je jakákoliv, vždycky jde o riziko, které tvoří paradox přátelství. To riziko totiž nespočívá v tom, že ten druhý „o mně něco ví“, ale že se v mé odkrytosti začne vidět jako v zrcadle, že nastane tento psychický reflex.

Skutečnost tohoto zrcadlení má dva póly. Kladný je ve faktu, že rozšiřuje můj existenciální obzor o rozměr života přítele, když on mě takřka pouští na své humny. Záporný je už méně příjemný: mohu začít vidět ve „zdravějším“ zrcadle osobnosti přítele své skryté, potlačené nebo nepříznané vníání deformace a zkomoleniny. Takové – většinou předem netušené – vynoření zasuté skutečnosti mě duše nutně působí šok a zneklidnění, ale může mít i ozdravný smysl; může být pozitivním vyburcováním, díky němuž začnu se sebou něco dělat.

Mám v podstatě dvě možnosti: buď při tomto nazření stanu „u sebe“, uvědomím si, že jde o mou privaci, kterou se budu pokoušet nějak řešit (ať už to řešení obnáší cokoli), a tak stanu v okruhu přátelství, aniž bych je ohrožoval. Anebo – a to je horší varianta – provedu akt agrese vůči obrazu viděnému v zrcadle, ba provedu výpad proti zrcadlu samotnému, když přitom zapomenu (nebo také právě nezapomenu), že rána zasílá nejtíživější, neboť v důvěře odkryté místo živého člověka, nikoli nějaké neosobní zrcadlo, které se dá rozbít kdykoli. Způsobím zranění tomu nejlepšímu člověku mého života (přítel je vždycky nejlepší člověk).

Tim ale zlo nekončí: protože jsou „zrcadla duše“ stále k sobě obrácená a odkrytá, proběhne téměř pokaždě jakási „odrazová oscilace“, kdy zasažený – naprosto šokován a zcela mimovolně – reaguje reflexním obranným protivýpadem, a takto zase on nechtěně zasáhne původce agrese, svůj protějšek, svého přítele. Ten pak

Blažej Juřena, Rubikon, kresba tužkou, z otklu litra

– naivně nepočítaje s takovou odezvou – podlehne témuž reflexu, a tak dále až k okamžiku, kdy oba, nebo aspoň jeden (nemusí to nutně být ten „zdravější“) tuto oscilaci klidně stopnou.

Pak může přijít omluva, vysvětlení a rozkrytí (nakolik je dosažitelné, nebo také nemusí – a už je tu základ pro vznik nedůvěry, která ve spojení s jinými zužujícími faktory může přivodit až i zánik vztahu. Proto je nutné vždycky se pokoušet najít a prosvětlit jádra konfliktu, nechat to jen tak jakémsi samočištěním (reflektující bytost není strom ani pouhý živočich) a snažit se mu porozumět. Což od jednoho, toho zdravějšího, vyžaduje hodně včtivosti a od jeho protějšku hodně pokory. Bez těchto předpokladů se nedosáhne ničeho, zůstane jen nedohrá selbha.

Takové střety neprobíhají vždycky takto vyhraceně, ty méně významné lze dokonce pominout, ale dějí se

v tomto řádu, jejich střed je zde, v pulzaci této odkrytosti. Všechno ostatní jsou jen „společenská nedorozumění“ a mají se k této hlubině jako akordy k podstatě – lze je ležet kongovat.

Vyjadřeno obrazně: vztah roste jako gotická klenba; dokud se stavějí kolmé zdi, nepoznáme, která je slabší, protože jsme „uvnitř“. Problémy nastanou až při sklenutí: může začít přechylování tlaků a celá budova se může zhroutit. Musí se pak začít znovu a jinak, ale to už je pak „o něčem jiném“ a málokdy mají takové opravy delší trvání.

Z toho všeho vychází, že při vzniku a růstu přátelských vztahů je dobré neodkrývat příliš, ale v tom, co odkryje, být pravdivý, „hrát příslušnou kartou“: v hlubinném být důvěrný, v povrchovém „likvidní“ (nekonfliktní). A protože hovoříme o přátelství na bázi či v okruhu křesťanství, je nutné mít tu svou polovinu klenby jistěnu „opěrným systémem“, zůstaneme-li u obrazu stavby uzavřené lomenou klenbou; ten spočívá v tom, co nás přesahuje a řeší se aktivitou čistě duchovní: modlitbou. Jeho síla je pak přímo úměrná dynamice naší spolupráce s Boží milostí.

Rozlišení mezi „tím zdravějším“ z obou a jeho protějškem je velmi nesnadné. Ten zdravější vnímá v tomto zrcadlení spíš jeho výhody než nevýhody a výčítce „nátlakovosti“ – aspoň zpočátku – vůbec nerozumí, což je dáno právě jeho zdravím. Ten „méně zdravý“ naopak začne poměrně brzy vidět nepřijemné obrazivo (které často přičte na vrub svému protějšku), zdraví svého přítele pocituje jako nátlak, ba neomalenost, takže ze zrcadlení začne vnímat spíš jako záporné nevýhody. A k tomu ještě navzdory faktu, že právě on zraňuje častěji. Trpí takto se projevující vztahovou nevyvážeností mnohem víc než jeho protějšek – tedy „cíl“ jeho občasné a ne zcela oprávněné agrese.

Takže oba tyto póly musí být „musí“, pokud chceme vůbec něco řešit předmětem sebepoznání, sebekontroly a taktu na další cestě takto zatíženého vztahu.

Jako všude v řádu Božího království i zde platí, že „pravda vás osvobodí“ (J 8, 32). Ta však, jak víme, neklví jen v nějakém psychologickém postřehu nebo ontologickém abstraktu, ale biblicky v Kristu samotném: on je ta pravda. On je ten, který umí a chce vyvažovat veskerou hroutivost lidského usilování, jen je třeba tuto realitu intenzivněji vnímat a skutečně se o ni opírat.

Tato úvaha je pouhou reflexí prožitých zkušeností a v žádném případě nemíní vstupovat na pole metodiky a terminologie „formální“ psychologie.

Blažej Juřena

KULTURA, UMĚNÍ, RECENZE

V minulém roce jsme si připomněli 500. výročí smrti Girolama Savonaroly. Čeští dominikáni se při této příležitosti rozhodli představit svého kontroverzního spolubratra prostřednictvím několika jeho spisů. Kniha *Útěcha mého putování* vyniká pečlivým redakčním zpracováním a snahou předložit komentář, který by uvedl na pravou míru jednostranný pohled na Savonarolu jako na fanatického mnicha s chiliastickými vizemi a nepřítel renesančního umění, který po několika let sužoval lid Florencie realizací svých teokratických představ.

Životopisný úvod z pera Radima Čermáka OP (zkrácená verze tohoto textu viz *Perspektivy* 5/98, s. VII) je vyváženým a historicky fundovaným referátem o působení Savonaroly v kontextu spletitých dobových událostí. Savonarolův spor s papežem Alexandrem VI. se ve světle vědeckého bádání jeví především jako střet mocenských ambicí papežského státu a politických zájmů francouzského krále Karla VIII., v němž Savonarola spatřoval silného spojence. S jeho pomocí se pak pokoušel prosazovat jak své politické ambice, tak i plány na reformu církve.

Fakt, že Savonarola exkomunikace je v současnosti považována za neplatnou a že jeho spisy neobsahují žádné hereze, přirozeně svádí k názoru, že Savonarola je třeba uctívat jako svátce, zvláště uvažujeme-li, že možnost jeho blahřečení

Tragický osud

není vyloučena. Zde se pochopitelně dostáváme na tenký led. Savonarola si byl natolik jist svým posláním Božího proroka, že ve své horlivé kazatelské činnosti neváhal děsit florentský lid apokalyptickými předpověďmi. Ve své kritice církevních poměrů v posledním období svého života posléze otevřeně vyzýval ke vzpouře proti papeži. Je rovněž evidentní, že v letech 1494–98 soustředil do svých rukou prakticky veškerou moc ve Florencii s plným vědomím toho, jaké následky může takové počinání mít. Považovat jej za víceméně nevinnou oběť mocenských intrik by tedy nebylo přesné, jakkoli Savonarolovi nelze upřít při-

kladný osobní život asketického mnicha a samozřejmě i ty nejlepší úmysly církevního a sociálního reformátora, což ostatně dokládají i jeho dopisy, z nichž dva jsou zařazeny i do recenzované knihy.

Savarolův filozoficko-teologický dialog *Útěcha mého putování* sedmi knihách, který tvoří jádro sborníku, patří k Savonarolovým raným pracím. Vydavatelé sami přiznávají, že jde o nepřilíh originální spis, jehož úroveň značně pokulhává za výkony např. Tomáše Akvinského. Jde skutečně o standardní, takřka prefabrikovaný kompilát, jakých bylo v té době napsáno množství a který jistě neupadl v zapomnění právě jen díky ne-

obyčejným osudům jeho autora. Nicméně představuje Savonarolu jako nadprůměrně vzdělaného dominikána, který je mimo kazatelnu schopen jasně a srozumitelně formulovat dosti složitě myšlenky.

Poslední meditace nad žalmem *Miserere* je spisek, který Savonarola napsal ve vězení bezprostředně před svojí popravou. Podle vydavatelů „nám dává nahlédnout, zda umíral jako kacíř, nebo jako světec“ (s. 8). Dostáváme zde možnost proniknout do kazatelova vroucně a vášnivě se modlitelova srdce a je jisté, že o upřímnosti Savonarolovy zbožnosti by při četbě této meditace zapochyboval patrně jen cynik. Toto dílko získalo již brzy po Savonarolově smrti velkou oblibu, podobně jako jeho četná kázání, která byla později vydávána v písemné podobě (škoda, že z nich vydavatelé nezařadili do tohoto sborníku alespoň pár ukázek).

Kniha jistě nevyjasní všechny otázky, které se nad osobností Girolama Savonaroly vznášejí, je však cenným a nebyvale poctivým příspěvkem k diskusi o horlivém reformátorovi, který se ocitl na přelomu epoch a jehož život člověka s převážně středověkou mentalitou je již předehrou k ambiciózním projektům společenských utopií raného novověku.

Tomáš Tatranský
Girolamo SAVONAROLA: Útěcha mého putování a Poslední meditace nad žalmem Miserere, Kryska OP, Praha 1998

Kniha,

KTEROU BYSTE NEMĚLI PŘEHLEDNOUT

Vybírá Jaroslav Med

Považoval bych skoro za nehoráznost, kdybych v této rubrice opomenul upozornit čtenáře na neobyčejně podnětný ediční čin nakladatelství Vetus Via, jímž je vydání díla Alberta Vyskočila *Kritikova cesta* (Brno 1999). Tento sborník „kritik, recenzí, poznámek a textů k různým příležitostem z let 1913–1956“, jak napovídá podtitul, je zde knižně publikován poprvé a uspořádal jej s obvyklou pečlivostí Mojmír Trávníček a Robert Krumphanzl. Představuje nám Vyskočilovy literární kritické počátky, spadající pod oslavný Šaldův vliv, pak přirozeně jeho vrcholné publikační období za první republiky, kdy vydal nejen trojici zásadních literárně historických prací (*Básnickova cesta*, *Básnickovo slovo* a *Básník*), ale pravidelně přispíval do časopiseckých orgánů katolických intelektuálů (Rozmach, Akord, Tvar, Listy pro umění a kritiku aj.) i jeho těsně poválečnou literárně kritická vystoupení (Akord, Vyšehrad) a posléze také příspěvky do ineditních sborníků k narozeninám J. Durycha a J. Demla z padesátých let, kdy už Vyskočil oficiálně publikovat nemohl.

Albert Vyskočil (1890–1966) patřil k zakladatelským osobnostem české křesťanské literární historie a kritiky, která ve dvacátých letech vědecky a interpretačně rehabilitovala katolickou jako esteticky nosný a životní fenomén. Po vzoru svých dvou učitelů – F. X. Šaldy a J. Floriana – hájil A. Vyskočil od počátku své přítomnosti a autonomii uměleckého díla, podřízeného jedině zákonitostem estetickým; každé opravdové umělecké dílo se obhajuje samo sebou a nemůže vyřstat jen a pouze z vnějších vlivů. Tím Vyskočil polemizoval jak s pozitivismem, tak s ideologickým vnímáním umění, v neposlední řadě také s ideologicky pojatým katolictvím v umění; podle Vyskočila „není katolické literatury, nýbrž toliko literatura odstupňovaná podle hierarchie duchu, kteří ji vytvářeli“. (Velice příhodná poznámka pro Putnova „katolictví bez břehů“.) Ve svých soudech se často opíral o anglosaské zdroje (E. A. Poe, T. Carlyle a zejména M. Arnold), čímž vytvářel jistou inspirační protiváhu proti převaze kulturních vlivů francouzských.

Vyskočilovým nejvýznamnějším literárně historickým přínosem byly bezesporu jeho studie máchovské. Zejména jeho kniha *Básník* (1936) je jednou z nejosobitějších interpretací Máchova zjevu v české literární historii. V ostrém protikladu vůči pozitivistické faktografičnosti, vykládající často Máchu jako průsečík různých vlivů, Vyskočil Máchu věnoval do vývojové kontinuity české literatury a našel mnoho vývojových filiací v tradici českého literárního baroka, jehož byl skutečným znalcem, jak to dokládá zejména jeho kniha *Znamení u cest* (1947). A. Vyskočil trvá na kontinuitě české literární a kulturní tradice i v době tzv. temna, jehož podoba byla, podle jeho soudu, mnohem plodnější a diferencovanější, než jak je prezentována v setrvalých jiráskovských klíštích.

Domnívám se, že právě dnes, v době postmoderní negace smyslnosti uměleckého díla, je aktualizace Vyskočilova odkazu, který měl být vymazán z naší paměti, více než důležitá a potřebná. Proto také patří nakladatelství Vetus Via dvojnásobný dík za to, že se tohoto úkolu tak nezištně ujalo.

Jan Royt

MALÝ PRŮVODCE PO KŘESŤANSKÉ

IKONOGRAFII

Pozemská činnost Kristova

Dvanáctiletý Kristus v chrámu. Jak uvádí evangelista Lukáš (2,41–51), když Ježíš dosáhl věku dvanácti let, vydal se společně se svými rodiči o velikonočních svátcích do Jeruzaléma. Ti na zpáteční cestě zjistili, že Ježíš mezi nimi není a začali ho hledat. Nalezli ho v Jeruzalémském chrámě, jak diskutuje s židovskými učenici. Překvapení rodiče mluví Krista pokárali slovy: „Synu, co jsi nám to udělal?“ On jim odpověděl: „Jak to, že jste mě hledali? Což jste nevěděli, že musím být tam, kde jde o věc mého Otce.“ Zdůraznění Krista jako učitele, který učí starozákonní mudrce se objevuje v apokryfním protoevangelium Tomášově.

V rané křesťanské době se Kristus nejčastěji zobrazuje jako učitel, který trůní na katedře a káže okolo stojícím mudrcům. V Byzanci se k tomuto učitelství typu přidává typ Krista diskutujícího s mudrci. Kristus obvykle sedí na trůnu pod architektonickým baldachýnem, jenž se obvykle vztýčoval nad trůny vládců či nad oltářem.

V raném středověku (karolínské umění) se ještě vyskytuje učitelství typu, ve vrcholném a pozdním středověku převládá typ Krista diskutujícího s mudrci. Celý děj se obvykle zasazuje do prostředí gotické či románské architektury, na oltáři či na stěně jsou zavěšeny desky desatera, někdy stojí na konzolách či v nikách postavy starozákonních proroků a patriarchů. Kristus sedí či stojí a ukazuje na kodex (rukopisná kniha) symbolizující Nový zákon, zatímco židovští učenici drží svitky – symbol Starého zákona. Někdy má rozhovor Krista s učenici charakter středověké disputace, kdy Kristus na prstech vypočítává argumenty, které přináší. Většinou jsou v chrámu přítomni i Josef a Maria. Scéna dvanáctiletého Ježíše v chrámu bývá součástí cyklu Sedmi bolestí a sedmi radostí Panny Marie. V některých dílech s výše uvedeným námětem, která vznikla v prostředí reformovaných církví, spatřujeme v diskutujících mudrcích kryptoportréty reformátorů. Námět se těšil velké oblibě i v prostředí humanistů.

Křest Kristův. Důležitý předěl v Kristově pozemské činnosti tvořil křest, který mu v řece Jordán udělal Jan Křtítel (Mt 3,13–17; Mk 1,9–11; Lk 3,21–22; J 1,29–34). O této události se zmiňují také některé apokryfní spisy (např. *Chronicon paschale*, 7. stol.) a práce církevních autorů. Obecně se o křtu v prvních dobách křesťanství zmiňují zejména Tertulian, Řehoř z Nazianzu či sv. Ambrož. O projevení Nejsvětější Trojice a vlastně o teofanii při Kristově křtu psali například Origenes, v hymnech Efrém Sýrský, Epifanios, Řehoř z Nazianzu, Jan Zlatoústý, Theodor Studita, Jeroným a Augustin.

O starozákonních předobrazech Křtu nás informují například Justin, Jan Zlatoústý, Augustin a další. Starozákonním předobrazem Kristova křtu, zejména v rukopise *Biblia pauperum*, *Speculum humanae salvationis* či *Concordantia caritatis*, bývají scény s Mojžíšem vyrazějícím vodu ze skály. Nosičů hrozu. Přechod přes Rudé moře, Naamán uzdraven z malomocenství, Přechod přes Jordán, Kovové moře, Mojžíš omývá Arona, Eliáš vylévá vodu na ruce Eliášovi, Noe se dočkal opadnutí vod po potopě atd.

Křest Kristův je zobrazován od přelomu 2. a 3. století na nástěnných malbách v katakombách (např. Lucinina krypta v Kalixtových katakombách). Kristu vystupujícímu z vody zde podává ruku sv. Jan Křtítel a podle slov Písma na něj se-

nífikace Jordánu (baptisterium ortodoxních, mezi 430–458, baptisterium ariánů, kol. 500, obě v Ravenně). Kristus je na ravennských mozaikách zobrazován stojící po pás ve vodě a za ním se objevuje antikizující personifikace Jordánu. V ravennském baptisteriu ortodoxních Kristus v ruce drží triumfální kříž (crux gemmata). Od 11. století kříž zobrazovaný v byzantském prostředí v podobě monumentu vedle řeky poukazuje na kříž, který byl podle zpráv poutníků umístěn na místě křtu v Jordáně či připomíná Kristovu smrt a oslavení (Řím 6, 5). V baptisteriu ariánů naznačuje alegorie Jordánu gestem ruky aklamací s aktem, který se ve vodě odehrává. Poprvé se také v tomto baptisteriu Kristus vyobrazuje jako dospělý mladý muž s nimbem. Jako kosmická znamení teofanie se při Křtu Páně objevují slunce a měsíc, Pravice Boží (Dextera Dei) či symboly vítězství: diadém, vítězný věnec, nebeský trůn, otevření nebeské brány.

V prostředí byzantské tradice zobrazování Křtu Páně ve spojitosti s branou do pekla nebo jeskyní (symbolizovanou případně na obrazech tmavým pozadím), která je znamením Kristova triumfu nad temnotou smrti a hříchu. Na východě také vznikl motiv stromu se zatnutou sekerou, inspirovaný kázáním Jana Křtitele: „Sekať už je na kořeni stromů; a každý strom, který nenese dobré ovoce, bude vyřazen a hozen do ohně“ (Mt 3,10). Od 11. století spatřujeme na vyobrazeních místo Pravice Boží hlavu či bustu Boha Otce (viz např. tzv. Vyšehradský kodex, 1086). Křtený Kristus také velmi často jednou rukou žehná. Vzácně se ve scénách Křtu Páně pod Kristovým nohama vyskytuje drak, což symbolizuje vítězství Krista nad smrtí či pokřtěného nad dědičným hříchem (Ž 74, 13). Se změnou křesťanského rituálu ve středověku se objevují i některé nové motivy, jako například od 9. století holubice Ducha svatého vylévá z ampule nebo z konvičky držíci v zobáčku posvěcený olej na Kristovu hlavu či od počátku 14. století Jan Křtítel vylévá vodu na Kristovu hlavu ze sevěné dlaně, mušle nebo z konvice. Středověcí teologové velmi často psali o projevení Nejsvětější Trojice (či teofanie) při Křtu Kristově.

V novověku již námět křtu Páně není tolik obměňován. Někdy jako výraz pokory, klečí Jan Křtítel před Kristem, což je poukazem na Janova slova: „Já bych měl být křtěn od tebe“, případně před Janem Křtitelem klečí Kristus. Markova slova o tom, že k Janovi přicházela „celá judská krajina a všichni z Jeruzaléma (...) a dávali se od něho křtít“, nacházejí odezvu v krajinném pozadí, kde se objevují další osoby připravené ke křtu.

Freska z refektáře dominikánského kláštera sv. Marka ve Florencii

stupuje Duch Svatý v podobě holubice. Na dalších vyobrazeních v katakombách Jan Křtítel klade Kristu většinou ruku na hlavu, z nebe se snáší holubice Ducha Svatého a paprsky světla. Kristus má obvykle velikost a dokonce i podobu dítěte, což může symbolizovat jeho pokoru, spočívající v podřízení se rituálnímu předpisu. Motiv Křtu Krista často doprovází motiv Dobrého pastýře, jenž v pohřební liturgii raných křesťanů hraje úlohu přenašeče došl.

Od 5. a 6. století asistují při Kristově křtu jeden nebo dva andělé, kteří nesou bílé roucho, do něhož bude Kristus po křtu zabalen. Ve stejné době se setkáváme ve scénách Kristova křtu na mozaikách v baptisteriích také s motivem perso-

Musíme se dostat NA STRANU BOŽÍ

Rozhovor s režisérem Vojtěchem Jasným

Na výstavě věnované osobnosti Františka kardinála Tomáška, která probíhá celé letošní léto na pražském Hradě, se nachází jedna přehlížená, začalouťá fotografie. Venkovský katecheta Tomášek se zapáleným, mladistvým obličejem sedí uprostřed přívědků keltské obecní školy, kteří na kolenou nesou tabulku s letopočtem 1931/32. A mezi těmi venkovskými valašskými drabáky je jeden, napolo vážný, napolo zasněný chlapec, který stejně jako jeho katecheta vstoupí o pár desetiletí později do kulturních a duchovních dějin své země. Ten chlapec se jmenuje Vojtěch Jasný, budoucí filmový režisér a světoběžník, jehož filmová trilogie, vrcholící monumentálním snímkem Všichni dobří rodáci, zásadně ovlivnila nejen podobu českého filmu, ale i naše nahlížení na novodobé české dějiny.

Před několika týdny byl v českých kinech uveden Jasnýho zatím poslední snímek Návrat ztraceného ráje. Ačkoliv filmovou kritikou přijímán chladně, nepředpokládá o otevřený člověk může mít z Jasného díla vroucí zážitek. Křehká a čistá nálehavost tohoto filmu odpovídá i duchovnímu ustrojení jeho tvůrce.

Váš film Návrat ztraceného ráje končí citátem z Dostojevského Bratří Karamazových. Říká se v něm, že je šťastný ten, kdo si z dětství nese do života dobré zážitky z rodného domu. A že je tudíž pro život již spasen. Vy jste si nese do života tatínkovu zahradu a včely a stromy a společenství lidí valašské obce. Nakolik toto všechno určilo vás a vaše vidění světa?

Zásadně. Já mám ten postoj, o kterém se mylně tvrdilo, že je panteistický. Víím, že je jeden Bůh, který je všesoucí a že je tam, kam se pustí. Základní ovlivnění přišlo z tatínkovy strany, který – i když ho Němci zabili – přesto byl se mnou v nejtěžších chvílích mého života. To mně zachránilo život. A přišlo také od Františka Tomáška, pozdějšího kardinála, který byl u nás v Kelci katechetou a učil mě náboženství. Kelč vlastně neleží přímo na Valašsku, ale na pomezí Valaška a Horácka. My máme zvláštní dialekt, který tam zavedli jezuité po Bílé hoře, takže se tam mluví: „Henkaj tam jedou střežek, majou pejška pod vozejkem a máš papej?“ A do toho pronikla i slova z němčiny – „už je hýn, je to hovno vert“ atd. Takže když jede sedmiletý chlapec na saních a spadne mu něco na zem, tak říká: „Je to hovno vert.“ Toto si člověk nese s sebou a já jsem tam měl tak hluboké kořeny a tolik materiálu, že jsem zpočátku točil jenom filmy o mojí rodné obci. Po patnácti letech strávených v New Yorku mám teď podobný vztah a stejné množství materiálu k tomuto městu. New York je pro mě ohromnou inspirací, a proto jsem si dovořil v Návratu ztraceného ráje zdánlivě nemožné: postavit do kontrastu vedle sebe ostrov lidství v Bystrém a ostrov lidství v New Yorku a dát je dohromady. A pak čekat, co to udělá. Říkal jsem si, že tatínek by to takhle chtěl asi vidět, tak mu to ukážu...

Když ztratíme svoje kořeny, svoji povitovou tradici, tak ztrácíme sami sebe a tento sesuv se dnes ve světě děje ve velkém. Svět je v nebezpečí odlidštění. Lidé přeceňují to hmotné, a proto tam, kde žijí duchovní hodnoty a kde se omezovali náboženství, jako se to dělo například u nás, tam jsou ty sesuvy nejdivnější.

Domníváte se, že se člověk může vydat do světa na zkušenou snáze, když má dětství ukotvené v konkrétní vesnici, s konkrétními lidskými osudy a dějiny svých předků, svého rodu?

Šťastní lidé jsou jenom ti, kteří zůstali ve svých obcích a jsou nějak tvořiví. Bohužel, v mé rodné obci se to již vytratilo, sedlák František Šlimáček, jehož osud mě inspiroval k Rodákům, byl jedním z posledních. Bez něho bych nemohl tvořit ani venku. On mi po celou dobu mého exilu jako jeden z mála psal. Byl mým duchovním otcem nebo starším bratrem a vždycky mně pomohl vstát z prachu. Tak, jako můj přítel, spisovatel Heinrich Böll v Německu... Ale mně bylo souzeno stát se plátem a léta. A pak se musíte stát Američanem, chcete-li být povitý. Zachováte si svoje dětství a to, co jste nabyli doma a v Evropě, si nese s sebou. Je to velká proměna a trvá dlouho. Když jsem se ocitl v New Yorku a začal tam učit, říkal jsem si, proč zrovna já a zrovna zde. Potom začalo natáčení dokumentárních filmů a psaní scénářů a studium světových náboženství, které bylo důležitým doplňkem k mému křesťanství. Nyní už vím velice přesně, proč žiju v Americe.

Jak už jste zmínil, vaším katechetou v rodné Kelci byl farář, pozdější kardinál František Tomášek. Vy jste pokřtěný katolík, ale máte zkušenost s buddhismem a kabalou. Zajímá vás judaismus – myslíte si, že jeden duchovní člověk může v člověku rozvrstvit ten další nebo naopak, vyvolat zmatek a konflikt?

Když člověk nemá silnou víru, může vyvolat zmatek. My se musíme dostat na stranu Boží a pak zjistíme, že je jenom jeden Bůh a že všechna světová náboženství jsou vlastně jedno. Já mám například přítele Iráje Anvara, který je sufi. Žil v Persii a dnes bydlí v New Yorku. Je to vynikající člověk a velice si spolu rozumíme. Všichni máme přece jeden původ, náboženství pak vznikala v různých kulturních kontextech. A největším nebezpečím je kvůli tomu lidi rozdělovat. Měli bychom projevovali více tolerance, lidé by měli více spolupracovat, ne se hádat. Když člověk umře, Bůh ho netrestá za to, že nevstoupil dejme tomu do katolické církve. Třebas nebyl vůbec v žádné církvi, ale choval-li se lidsky, nemůže být přece zatracen. Každý jde po smrti tam, kam si zaslouží. Když byl celý život dobrým člověkem a pomáhal druhým, tak jde ke světlu a jeho duše roste. Víím, že když člověk udělá chybu a velké hříchy tady na této zemi, musí je napravit a musí přijmout pokání ještě za života. Každý má možnost svoje hříchy napravit.

Váš film Návrat ztraceného ráje začíná silným autobiografickým zážitkem – klinickou smrtí. Co se vám vlastně přihodilo?

To nebyla přímo klinická smrt, jen se mi málem podařilo vykrvácet k smrti. Tady v Praze mě v šedesátém osmém roce rozbili čtyři estébáci nos. Jel jsem před Vánocemi domů trabantem a zastavili mě policisté, když zjistili, o koho se jedná a že jsem orientován produčkovsky, tak zavolali estébáky, ti pak se mnou začali smýkat a já jsem v sebeobraně jednomu z nich vrazil háka. Tak mi nandali železka a mlátili mě hlava nehlava. V nemocnici pak zjistili, že se mi porušila aorta v nose, ale poměrně dobře se to pak zahojilo. Až po dlouhých letech, když jsem cvičil jógu, trápila mě rýma a chtěl jsem kýchnout, tak najednou ta zacelená rána praskla. Krvácel jsem velmi silně, jako když z hydrantu stříká voda, už jsem byl pryč z těla a viděl jsem se takhle malinký. Naštěstí jsem se vrátil zpátky do života. Po tomto zážitku jsem si řekl, že napíšu paměti. To se mně podařilo až do doby exilu, ale pak jsem to přerušil a řekl si, že raději napíšu film a knihu pro filmaře... Všechno je dané

Snímek laskavě poskytl Státní ústřední archiv v Praze

a my musíme jen dobře naslouchat, ale vysvětlujte to někomu, kdo má klapy na očích i na srdci.

Ve svém životě jste se neobyčejně často setkával se smrtí svých blízkých. Co si dnes, na základě vlastní duchovní zkušenosti, myslíte o smrti?

Smrt je jenom přechod. Nedávno se mě ptali, jestli se bojím smrti. Už se ji nebojím. Víím, že půjdu dělat jiný džob a že bude lepší. Nebojte se a věhe. A o můžete jenom tehdy, když zažijete strach. Bůh vás trénuje. Duše má svoje úkoly a musí se učit.

Myslíte si, podobně jako jeden západoevropský teolog, že člověk budoucího století bude buď mystik, anebo nebude vůbec?

Když většina lidí bude povrchních, lhotejných a pokroucených, tak svět půjde do velké černé díry. Takto to říkám svým žákům na univerzitě každý rok – vzbudte se, jinak nás zničí třetí světová válka, což by byl konec planety a kdoví jaké by to mohlo mít důsledky v celé sluneční soustavě. Záleží jen na nás. Události v bývalé Jugoslávii, to je škola pro lidstvo, jak se může zvrstvá opakovat, když se proti nim nic neudělá. I tato hrozivá zkušenost je nám dána, abychom pochopili.

Francoouzský filozof Gabriel Marcel kdysi říká: „Být, to je být na cestě.“ Vy jste byl donucen se na tu cestu vydat – nejdříve ze rodné obce do Prahy a pak z Prahy až do New Yorku. Opouštění svých domovských koutů je většinou často zkušeností trýznivou. Může i nějak obohatit náš duchovní život?

Já s tím mám jenom pozitivní zkušenost a víím, že jsem si tím musel projít. Musíte tomu umět naslouchat. Zvali mě jednou například na filmový festival do Cannes. Mnohem dříve jsem se začal učit velice pilně francouzsky, neboť jsem podvědomě tušil, že ten jazyk budu potřebovat a nevěděl jsem, že zrovna pro festival v Cannes. A přišlo to. A pak jsem si říkal, proč jsem v Americe. Kdybych nežil v New Yorku, tak bych nemohl sehnat peníze na můj poslední film. Nemohl bych dělat ani Lustigova Nemilovanou, kterou plánuji, protože bych tady nesehnal peníze. Malá česká kinematografie na to nemá. Já chci, když pracuji na filmu doma, aby to byla koprodukce a aby v tom byli zapojeni i naši lidé. To je můj úkol, tvořit mosty, zcelovat lidi a místa. A jde o to, že budoucí svět musí být propojen přátelstvem a láskou, ne jenom vyukovstvím. Teď už to vím, ale i mně to trvalo.

Základní životní směr mně dala: Heinrich Böll definitivně ke křesťanství, profesor morální teologie Stefan Rehl ke křesťanství a k Ježíšovi a von Karajan k zenovému buddhismu a k tomu, jak státnout. Pak to jsou lidé z New Yorku, například hudebníčka Gladys, kterou jsem filmoval sedm let. Představte si, že

jsem byl u ní, když umírala. Držel jsem ji za ruku, ona byla neklidná a těžce dýchala a já najednou začal plakat. Ona se na mě podívala, usmála se, probudila se k takovému stavu ozáření a řekla – Jsi šťastný, Vojto? Já povídám – Ano, jsem šťastný.

Mluvíte o vnitřním pokoji. Jedna moudrost Siouxů praví, že „Ticho je úhlavní kámen charakteru.“ Pořekujete pro svoji práci a pro své uvažování ticho?

Naprosto. Když jsme točili s Libuškou Šafránkovou scénu s rozrušenou maminkou, která je v Návratu ztraceného ráje důležitá, tak jsem požádal všechny kolem o absolutní ticho, aby se mohla soustředit. Teprve když je absolutní ticho, můžete se napojit na tu dobrou vlnu.

Chcete natáčet Lustigovu Nemilovanou – kdesi jste řekl, že byste při natáčení chtěl s celým štábem žít přímo v Terezíně asketickým způsobem života. Myslíte si, že se do uměleckého díla promítá to, jak jeho tvůrce nebo tvůrce žije ve svém osobním životě?

Jinak to vůbec nemá cenu dělat. Pokud bych nemohl vytvořit takového podmínky, tak bych svoji práci nemohl dělat. Tvůrce a zejména herci nemohou jenom tak přijít a zahrát. Všechno se dnes jenom předstírá a každý se chce stát bavičem. To už je taková devalvace lidství i herectví. Mně kdysi navrhovali z vedení Barrandova, abych Rodáky točil v nějaké vesnici za Prahou, že se nebudou muset platit diety a že to všechno bude jednodušší s dojížděním. Tak jsem jim řekl: „Pánové, ten celý film tak bude v hajzlu.“ Štáb musí v místě natáčení žít. Teď, když jsem točil Návrat, se mi to znovu potvrdilo. Nebude-li filmařské jádro žít v obci, kde se natáčí, a nebude mít s filmem denní zkušenost, ten film utrpí. Není také možné, aby pan režisér z ničeho nic přišel a začal dirigovat spolupracovní-

ky. Lidé se musí připravovat měsíce před natáčením pod vedením někoho, kdo to dělá s láskou. Ale takové filmy se budou točit stále méně, protože všichni chtějí mít své pohodlí, dojíždět z nobl hotelu atd.

V díle se rozhodně projeví, jaký jsem v dané fázi. Svou práci přece nedělám jenom rozumem, ale i citem, podvědomím a nadvědomím. Lidé říkají, že když filmuju, upadám do tranzu. Nazval bych to spíš extází. Musíte se otevřít, napojit na Boží zdroje. Stává se to otázkou koncentrace. Když točím na Vysočině, na návrší s alejí, tak se stávám tím návrším, součástí těch stromů. Nebo když točíte moře, stáváte se tím mořem a musíte to tak natočit. To je podstata každodenní meditace a to je také podstata zenového buddhismu. Suzuki kdysi řekl: „Jdete do hor, meditujete a díváte se na potok a za ním jsou hory. Vidíte potok a hory. Pak už to není potok a nejsou to hory a když se z meditace vracíte zpátky, už to nejsou tytéž hory a tentýž potok.“ To je přece krásné. A okamžitě před vámi vyvstává základní otázka: „Jak vy, jako tvůrce, můžete vyjádřit duchovní skutečnosti filmem. Jde to zachytit, obrazem, dechem, situací, slovem, tichem, světlem...“

Pane režisére, jak se pozná dobrý rodák?

Dobrý rodák se pozná podle toho, že nemyslí jenom na sebe, ale spíš na ty druhé, kteří jsou v nouzi a potřebují pomoc. Vlastně ten, kdo miluje svého bližního jako sebe samého, to je dobrý rodák.

Rozhovor připravil Miloš Doležal

Režisér VOJTĚCH JASNÝ se narodil 30. 11. 1925 v Kelci, okres Vsetín. Za války ztratil svého otce, který byl umučen v koncentračním táboře v Osvětimi, později mu zemřela jeho první žena. V roce 1951 absolvoval pražskou FAMU. Už na škole a pak ve Studiu dokumentárního filmu spolupracoval jako scenárista, režisér a kameraman ve dvojici s Karlem Kachyňou, nejprve na dokumentárním a později na hraném filmu. K vrcholům jeho tvorby a české kinematografie vůbec patří volná trilogie Touha (1958), Až přijde kocour (1963) a Všichni dobří rodáci (1968). V roce 1970 odešel z politických důvodů do exilu a pracoval jako filmový, televizní a divadelní režisér v Rakousku, Německu, Finsku, bývalé Jugoslávii, až nakonec zakotvil v USA. Nyní je profesorem filmové tvorby na Kolumbijské univerzitě v New Yorku. Natočil dokumentární filmy mj. o Heinrichu Böllovi, Herbertu von Karajanovi, Václavu Havlovi. V kinech běží jeho zatím poslední film Návrat ztraceného ráje, který točil v New Yorku i na Vysočině a na knihupeckých putech se právě objevila kniha Jasného vzpomínek a filmařských lekcí nazvaná Život a film.

Těsně před dalším projednáním zákona o registrovaném partnerství osob téhož pohlaví v našem Parlamentu se k této otázce vyjádřili i signatáři výzvy Kairos '98. O jejich novém dokumentu Církev, křesťané a homosexualita referovaly Lidové noviny již 14. 6. 1999 poměrně obsáhlým textem B. Fliedra. Jeho článek stojí za zmínku, neboť informuje nejen o „jasném ano“ signatářů Kairos '98, ale zmiňuje také postoje některých představitelů katolické a evangelické církve a v neposlední řadě také samotných homosexuálů.

Dokument říká, že „Zákon o registrovaném partnerství umožňuje homosexuálně orientovaným lidem, aby žili důstojněji svůj život, a proto si zaslouží podporu ze strany křesťanů.“ Důstojnější život by křesťané samozřejmě měli podporovat. Jaké má však homosexuál možnosti? Jednoduše řečeno: promiskuita, trvalý partnerský vztah s jiným homosexuálem nebo sexuální zdrženlivost. To první je samozřejmě nejhorší, nejvíce nebezpečné a nejméně důstojné. Trvalý svazek homosexuálů je pak skutečně jistým pokrokem. Podle křesťanské morálky je však obojí mravně vadné, neboť sexuální život lze v souladu s Božím zákonem realizovat pouze v heterosexuálním manželství. Zbývá tedy ona třetí možnost, kterou je zdrženlivost. Jinými slovy, musí-li člověk volit ze dvou zel a tertium non datur, je povinen zvolit to menší. Je-li však k dispozici třetí možnost neprotivící se etickým principům, není možno volit zlo, byť by bylo menší nebo „více důstojné“ než zlo jiné. V tomto smyslu tedy nelze s citovanou větou dokumentu v žádném případě souhlasit.

Křesťan samozřejmě nemůže rozlišovat lidi na dobré a zlé podle jejich sexuální orientace. Za vrozenou homosexualitu nikdo nemůže a sama o sobě hříšná není, stejně jako nejsou hříšné jiné vrozené poruchy, které si prostě nevybíráme. Křesťan by se měl snažit porozumět a pomoci lidem nesoucím tak těžké břemeno. Tato pomoc však nemůže spočívat v souhlasu s mravně nezřízeným jednáním. Je třeba respektovat, že každý s křesťany nesdílí jejich hodnotová měřítka, a že jinak řeší některé etické otázky, ale právě proto, že jsem křesťan, nemohu podporovat něco, co pokládám za vnitřně vadné.

Jednou z hlavních námitek je oslabení významu rodiny. Zastánci zákona ujišťují, že pojetí rodiny nebude nijak narušeno. To je ovšem omyl. Rozšiřuje totiž (když ne výslovně, tak zcela jistě implicitně) rozsah pojmu rodina na jiné typy vztahů než je heterosexuální pár otevřený potomstvu. V mnoha zemích se koncem začíná mnohem víc než singular „rodina“ prosazovat plurál „rodiny“, aby se zdůraznilo, že tzv. „tradiční rodina“ je jen jednou z mnoha alternativ. Královéhradecký biskup D. Duka u-

Registrované partnerství – QUAESTIO DISPUTATA

pozoruje na poškození rodiny a dodává, že praktické problémy (dědičství, návštěva v nemocnici) lze řešit i jinými právními cestami. Zde se dostáváme k dalšímu důležitému bodu. Je jím podpora státu určitým institucím, způsobům jednání apod.

Křesťan byl měl usilovat o to, aby stát pozitivně hodnotil, zákonně usnadňoval a podporoval pouze věci eticky dobré, například daňově zvýhodňoval dobročinné organizace, firmy zvyšující zaměstnanost v regionech nebo usnadňoval právní vztahy lidí žijících v manželství apod. Jsou však i věci, které stát normuje, přestože jsou evidentně zlé. Zde však nejde o podporu, ale pouze o co nejlepší právní zabezpečení, které má minimalizovat možné škody a dostat dotýčený jev co nejvíce pod kontrolu. Příkladem mohou být zákony týkající se legálních mezi prostitucí (nejde tam o zvýhodňování, ale o kontrolu). A homosexuální partnerství (alespoň podle křesťanské etiky – neboť dokument se obrací ke křesťanům) patří jednoznačně do skupiny věcí, které je možné trpět, nikoli však podporovat. Nelze proto souhlasit se snahou jakýmkoli způsobem zvýhodňovat tuto sociální skupinu vůči jiným občanům.

Podle evangelického faráře a pastora homosexuálu J. Štorka jsou však argumenty o poškození rodiny „zcela podvodné“. To jsou zbytečně silná slova. Zmateň v chápání podstaty a smyslu manželství je při uznání alternativních způsobů partnerského soužití zcela zjevná. Vždyť podivná hra na manželství – a homosexuální partnerství nicím jiným není, nic si nenamlouvejme – je evidentním pokřivením podstaty trvalého svazku muže a ženy. V současné společnosti existují samozřejmě i jiné podobně destruktivní modely soužití, například volné svazky muže a ženy.

tzv. manželství na čas apod. Homosexuální svazek je však z těch nejvíce nebezpečných pro zdravé chápání rodiny.

Signatáři dokumentu však mají jiný názor: „Zákon o registrovaném partnerství není možné pokládat za něco, co by napadalo základy naší společnosti, co by podkopávalo hodnoty, na nichž tato společnost stojí. Naopak, domníváme se, že tento zákon může přispět ke stabilitě partnerských vztahů homosexuálů, k řešení jejich ekonomických problémů a může též snížit rizika přenosu HIV/AIDS a snížit psychiatrickou nemocnost v těchto skupinách osob.“

Zde je třeba podotknout, že otázka není možné stavět výhradně utilitaristicky: co snižuje výskyt AIDS, psychiatrickou nemocnost homosexuálů, co vyřeší jejich ekonomické problémy, ale v první řadě je třeba se ptát na samý základ problému.

1. Je sama homosexuální orientace něčím mravně závadným?

2. Je závadný homosexuální partnerský život včetně sexuálního?

Jen pokud bude znít odpověď v obou případech NE, je možné hledat způsob právního řešení homosexuálního partnerství. Křesťané však jen stěží mohou odpovědět jinak než na první NE a na druhou ANO.

Zcela zjevný příklad zmateného chápání člověka včetně jeho sexuality ukazuje prezident SOHO (Sdružení organizací homosexuálních občanů) J. Hromada, který se snaží argumentovat teologicky. O dokumentu prohlašuje: „Jde o kvalitní analýzu problému vrozené orientace dané Bohem. Proč by ji měl člověk trestat, když ji Bůh schválil?“ Tato věta je nebezpečně demagogická. Proč jistě emoce naprosto neodůvodněným sugerováním jakéhosi trestání? A hlavně, odkud je si J. Hromada jistý, že jde o orientaci „danou Bohem“ nebo „schválenou“ Bohem? Narodí-li se dítě s Downovým syndromem (vrozeným defektem), jde také o Boží dar? Trpí-li někdo pedofilií nebo kleptománií, může se také odvolávat na Boží schválení svých skutků vyplývajících z těchto poruch? Signatáři iniciativy vyžívají k novému zformulování principů utvářejících pohled na homosexualitu, které by respektovaly nejen tradici, ale i současné lékařské poznatky a moderní výklady Bible. Z logiky věci však nejde o „nejen – ale i“, ale o „ne – ale“, protože dosavadní chápání biblické etiky a tradiční teologie je s uznáním legitimacy homosexuálního chování jen těžce slučitelné.

Zde je třeba se ptát, kde se snaží o rozšíření etických hranic zastaví. Zůstane u homosexuálů nebo se brzo začnou o svá zákonná práva hlásit i oni pedofilové?

Tomáš Machula

ČLOVĚK V KRITICKÉM BODĚ

Americké nakladatelství Crossroad vydalo jednomu svazku dvě knížky slovenského lékaře Silvestra Krémeryho st. (*To nás zachránilo a vo věznicích a táborech*) o brainwashingu prováděném na věznicích StB a o způsobech, jak mu odolat.

Režie přípravy a provádění politických procesů za komunistické totality se měnila případ od případu. Když bylo třeba nějakého procesu zvláště využít, přikročilo se i k psychologickým a farmakologickým metodám. Společným jmenovatelem však byl zpravidla hlad a tělesná vyčerpanost (spánková deprivace, „šlapání“ až do ztráty vědomí aj.), což vedlo k alteraci osobnosti a ztrátě vlastní vůle.

Nastolení ateistické moci a pronásledování věřících a církvi se dalo předvídat. Už profesor Kolakovič v dobách, kdy se hroutily fronty 2. světové války, připravoval své blízké na věznění, vyšetřování i mučení. Jeho scénář přípra-

vy na výsledky obsahoval i návody, jak se zachovávat, co předvídat, na čem se připravit.

Dlouhé dny a noci, týdny a měsíce psychického nátlaku, případně otupující nečinnosti, bylo bezpodmínečně nutné vyplnit duchovní aktivitou, aby se člověk nezbláznil nebo doslova nezbláznil. „My máme čas“ – to byl prostředek stejně účinný jako rafinované, často celonoční mučení. Z bratislavské věznice „U dvoru“ se podle svědků zanočil ozýval křik jistého mučeného křesťana: „Všechno vám podepisuji, jen to ne, že jsem zapletl Krista!“

Postupy brainwashingu i vlastní metody odolávání a uchovávání vlastní identity a nezlomnosti v nejkritičtějších podmínkách popsala řada autorů, nedávno i někdejší tepelský opat Heřman Týl v knize Psancem. V recenzované knize popisuje Silvester Krémery svůj vlastní předem připravený systém odolávání. Pomocí makety uhnětené z chleba, anebo jen deseti prstů, bylo možné modlit se různě i víc než učeně.

Vždy bylo možné spojit se s některou mší svatou, která právě v tuto chvíli začínala někde ve světě. Bylo možné a potřebné provádět „velká“ duchovní cvičení. Výhodou bylo, když se člověk ještě doma naučil nazpaměť některé z evangelíí, třeba Janovo; pak o něm mohl celé hodiny rozjímát. Právě tak se hodilo znát dobře Skutky apoštolů, a tak v duchu doprovázet svého Pavla na jeho cestách a studovat metody jeho apoštolátu. Podobné programy, vyplňující den i noc, jsou vhodné i pro pobyt v nemocnici.

Strategie odolávání brainwashingu se ovšem měnila podle průběhu vyšetřování, jiná pak byla při dlouhodobém „uložení k ledu“, kdy vyšetřovaného nepředvolávali k výslechu po celé měsíce. Za rozhodující moment pokládá Silvester Krémery pevné rozhodnutí nenechat se svést estébáckým scénářem. I v jeho případě byla snaha postavit ho do čela (neexistující) protistátní skupiny, „přistít“ mu vlezradu, špiónáž, a z nevinných

setkání udělat spiknutí rozvracející stát. Nepodpísal! Nesouhlasil s jejich formulacemi za žádnou cenu! A když pak prohlásil, že odmítá vůbec vypovídat, protože jdou na něho s vyslovenou lží, paradoxně přestali s ním šli s mučením a změnili tón i režii. K čemu by jim byl „vůdce pravistátní skupiny“, kdyby jim to před soudem pokazil?

Rovněž zásadně odmítal žádat o milost či o podmíněné propuštění. Naopak trval na obnovení procesu a na osvobodujícím rozsudku. Když jeho otec žádal o milost, krajský soud se vyjádřil takto: „K žádosti jeho otce o udělení milosti prohlásil, že se k ní nepřipojuje a milost si nepřije. Proto soud návrh zamítl (...)“.

Člověk může vyjít z vězení zlomený, může však být i posilněný ve víře i v apoštolské aktivitě.

Vladimír Krémery
Silvester KRÉMERY sen.: *Break Point* (předmluva: Michael Novak), Crossroad Book, New York 1998

Stávalo se, že chalupář z velkoměsta zavítal v neděli do venkovského kostelíka na hrubou. Kostel byl zanedbaný, kněz starý a sešlý, v lavicích sedělo pár babek. Chalupář viděl bídu církve a jaksí si bral za čest, že on, mladý, zdravý a poměrně zámožný je v tom kostele taky. Byl sám se sebou spokojen: vždyť sem mezi ty bédné lidičky vůbec nemusel! Ale obětoval čas a přišel, protože má přece jen jakýsi smysl pro duchovno.

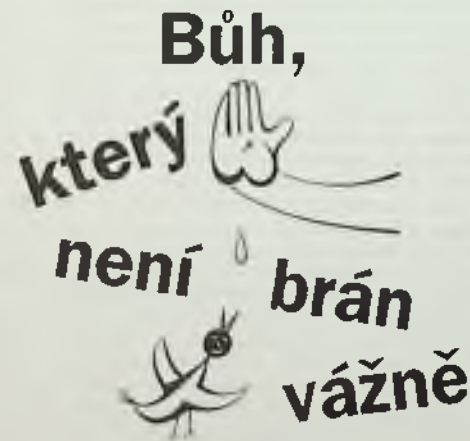
Možná, že kněz byl tím, že mu se chudí lidé z města, poťšen. Chalupář si někdy myslí, že i ten kněz si má brát jeho návštěvu za čest. Stávalo se, že pak staříček kněz na odchodu pozdravil nedělní městské panstvo, postávající po mši před kostelem, zvořilou úklonou. Chalupář cítil, že je to z vděčnosti za jeho obětavou návštěvu.

Kdyby však kněz svým kázáním chtěl promlouvat panstvu do duše, kdyby mluvil například o hříchu, chalupářova blahosklonnost by vzala okamžitě za své: „Co ty mi máš do toho co mluvíš? Bud rád, že jsem vůbec tady. Mohl jsem jít stejně dobře na houby, do hospody nebo umývat auto...“

Nemá smysl zapírat, něco z toho chalupáře jsem objevil i v sobě. Obdobný vztah, jako ten chalupářův k staříčkému knězi z umírající farnosti, zaujímáme někdy k samotnému Bohu. A nejen my polověřící a vlažně věřící, ale i my takzvané hluboce věřící, kdo si namlouváme, že věříme lépe než většina těch ostatních. K tomu pokušení nás svádí – kromě nás samých – i okolní a Bohu vzdálený svět.

Nevím, zda většina, ale určitě velmi mnoho lidí žije s pocitem, že Boha nepotřebují. Podle toho se zařizují, touží, přemýšlejí, jednají. Protože ho nepotřebují, nepočítají s ním a mohou celkem klidně prohlašovat, že Bůh není. Ano, v jejich vědomém životě, v tom citovém i v tom myšlenkovém, v skutku není.

Před více než sto lety prohlásil známý myslitel Friedrich Nietzsche, že Bůh je mrtvý. Nejen filozoficky, ale i podle sel-

ského rozumu je to absurdita. Bůh, plnost bytí, jehož svými nevyšťídnými a nešikovnými slovy charakterizujeme jako vševědoucího, všemohoucího atd., nemůže zemřít. Ale připustíme pravdu o něčem v tom smyslu, že zemřel v mnoha lidských myslích a srdcích.

Lidé věřící i všelijak polověřící jsou uprostřed této nevěřící většiny v menšině. Někteří z nich, a možná že jich není tak málo, tuší tuto odštěpenost a přehlíženost Boha v současném světě. A těší z toho. Jaku by si v hloubi duše o něm mysleli a sdělovali mu toto: „Ty, kterého už dnes skoro nikdo nepotřebuje, buď rád, že jsem vůbec ochoten vstoupit na vědomí tvoje existence. Nikoli ty mně, ale vlastně já tobě dělám milost. Jen se podívej: ignoruji tě, nestojíš jím ani za myšlenku...“

Takto výslovně to samozřejmě nikdo nahlas neřekne, ale tuto představu, jakkoli neurčitou, lze vystopovat v nejedné myšl. Svědčí o ní vědomí – opět skryvané –, že už pouhá víra, anebo to, co za ni pokládám, mě činí dokonalým. A také to, co činím, je vlastně dokonalé. Ze dělám ideově zmetky? Ze je to šlendrián? Dovolte – jaká nehoráznost? Vždyť je nás na tomto světě tak málo, kdo jsme ochotni dělat něco nejen pro vlastní potřebu a požití, jako ta většina, ale pro slávu Boží! Už proto musí mít Bůh ve mně a v mém počínání zalíbení!

Touto směsí domýšlivosti, zaslíbenosti a troufalé blahosklonnosti vůči Bohu se vyznačuje novodobá sorta těch, jimž se v Novém zákoně říká pokřtyci.

Běda nám, pokřtycumi!

Kresba Jiří Bašta

pp

PERSPEKTIVY

příloha Katolického týdeníku

Odpovědní redaktor: Jaroslav Šuort

Redakční rada:

Dagmar Ponuková, Ivan Modák, Oto Mádr, Petr Kolář SJ, Petr Pihoda, Václav Frei, Jaroslav Med (předseda), Josef Gabriel, Zdeněk Jantánek SDB, Miloš Doležal, Tomáš Machula, Jaroslav Šebek

Adresa redakce:

Lonojská 44, 120 00 Praha 2 - Vinohrady, tel.: 24 25 03 95, linka 24, fax 02/24 25 70 41

E-mail: Perspektivy@Katolickytydenik.cz

Fotograf: Pavel Vodička

Výběr z Perspektiv v Braillově slepeckém písmu lze objednat na adrese:

David Nebeský, Knihovna pro nevidomé a těžce zrakové postižené, Platněšská 2, 110 00 Praha 1, Tel.: 24 81 02 42, linka 166

Novýzadané rukopisy se nevracejí!